

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Факультет суспільно-гуманітарних наук

Кафедра всесвітньої історії

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**Демократичні трансформації Іспанії (друга половина 1970-х рр.):
причини, етапи, наслідки.**

Спеціальність: 032 «Історія та археологія»

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Виконав:

Садієр Артем,

студент групи ІСб-1-21-4.0 д

Науковий керівник:

Андрєєва Світлана Серафимівна,

доцент кафедри всесвітньої історії,

кандидат історичних наук, доцент.

Роботу захищено «___» _____ 20__р.

Оцінка _____

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
-------------------	----------

<u>1.1 ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....</u>	<u>5</u>
<u>1.2 ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ.....</u>	<u>11</u>
<u>РОЗДІЛ 2.....</u>	<u>20</u>
<u>ПЕРЕДУМОВИ ТА ЕТАПИ ПЕРЕХОДУ ІСПАНІЇ ВІД ДИКТАТУРИ ДО ДЕМОКРАТІЇ.....</u>	<u>20</u>
<u>2.1 ЕВОЛЮЦІЯ ФРАНКІСТСЬКОГО РЕЖИМУ ТА ПРИЧИНИ ЙОГО КРИЗИ.....</u>	<u>20</u>
<u>2.2 ПОЛІТИЧНА ТА СОЦІАЛЬНА СИТУАЦІЯ ПІСЛЯ СМЕРТІ ФРАНКО.....</u>	<u>27</u>
<u>2.3 ОСНОВНІ ЕТАПИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ (1975–1978 РОКИ).....</u>	<u>31</u>
<u>РОЗДІЛ 3.....</u>	<u>39</u>
<u>НАСЛІДКИ ПЕРЕХОДУ ДО ДЕМОКРАТІЇ.....</u>	<u>39</u>
<u>3.1 СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ.....</u>	<u>39</u>
<u>3.2 ПОЛІТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗМІНИ: ПРИЙНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЇ 1978 РОКУ.....</u>	<u>44</u>
<u>3.3 КУЛЬТУРНІ ТА МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....</u>	<u>47</u>
<u>РОЗДІЛ 4. ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ХУАНА КАРЛОСА І.....</u>	<u>54</u>
<u>ВИСНОВКИ.....</u>	<u>60</u>
<u>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....</u>	<u>62</u>

!

ВСТУП

Актуальність дослідження. Перехід Іспанії від диктатури до демократії в другій половині 1970-х років є одним із найважливіших прикладів мирної демократичної трансформації у XX столітті. Цей процес відбувався на тлі загальноєвропейських змін і мав значний вплив на розвиток демократичних інститутів у країнах, що перебували під авторитарним правлінням. Аналіз причин, етапів і наслідків переходу Іспанії до демократії дозволяє краще зрозуміти механізми демократичних трансформацій, що є актуальним у сучасному світі.

Об'єктом дослідження є трансформаційний процес переходу Іспанії від авторитарного режиму Франсіско Франко до демократичного політичного устрою в період 1975–1978 років.

Предмет дослідження – політичні, соціально-економічні та культурні аспекти демократичної трансформації Іспанії у другій половині 1970-х років.

Мета дослідження – комплексний аналіз передумов, етапів і наслідків переходу Іспанії від диктатури до демократії, а також визначення ключових факторів, що вплинули на успішність цього процесу.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати джерельну базу та історіографію проблеми.
2. Визначити основні причини кризи франкістського режиму.
3. Дослідити політичну та соціальну ситуацію в Іспанії після смерті Франко.
4. Розглянути ключові етапи демократичної трансформації Іспанії.
5. Оцінити соціально-економічні, політичні та культурні наслідки переходу до демократії.
6. Визначити значення іспанського досвіду демократизації для сучасних політичних процесів.
7. Проаналізувати роль короля Хуана Карлоса I у процесі демократичного переходу Іспанії.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувалися історичний метод, який дозволяє простежити події у хронологічній послідовності; порівняльно-історичний метод – для аналізу демократичних перетворень в Іспанії в контексті аналогічних процесів у Європі; структурно-функціональний аналіз – для виявлення ролі політичних інститутів у трансформаційних процесах. Історико-біографічний метод — для аналізу життєвого шляху короля, його політичної кар'єри, а також формування його поглядів у контексті спадку франкістського режиму. Політичний аналіз — для вивчення політичних ініціатив і рішень, які були ухвалені королем у період 1975–1978 років, а також їхнього впливу на структуру влади й хід реформ

Хронологічні та територіальні межі роботи. Дослідження охоплює період з середини 1970-х років до прийняття Конституції Іспанії 1978 року. Територіально воно зосереджене у межах сучасної Іспанії, проте враховує зовнішньополітичні аспекти, що впливали на цей процес у історичні ретроспективи.

Наукова новизна дослідження полягає у всебічному аналізі політичного, економічного та соціального контексту демократичного переходу в Іспанії в 1970-х роках. Наукова новаторська концепція базується на міжнародній перспективі та акценті на впливі окремих політичних діячів (особливо короля Хуана Карлоса I) у зусиллях щодо просування демократичних змін.

Структура роботи. Випускна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі розглянуто джерельну базу, історіографію та методологічні підходи до дослідження. Другий розділ присвячений аналізу передумов та етапів переходу Іспанії від диктатури до демократії. У третьому розділі висвітлено наслідки цього процесу в соціально-економічній, політичній та культурній сферах.

РОЗДІЛ 1.

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА, ІСТОРІОГРАФІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Джерельна база дослідження

Для аналізу процесу переходу Іспанії від диктатури до демократії використано широкий спектр джерел, серед яких офіційні документи, мемуари, наукові монографії, статті, а також сучасні дослідження, що висвітлюють ключові аспекти демократичної трансформації Іспанії в другій половині 1970-х років.

Особливе значення для вивчення процесу демократичного переходу мають Конституція Іспанії 1978 року, яка закріпила нові демократичні принципи державного устрою, а також Закон про політичну реформу 1976 року, що став правовою основою для поступової лібералізації політичної системи. Крім того, важливими джерелами є стенограми засідань Генеральних кортесів того періоду, у яких відображено дискусії щодо конституційної реформи та трансформації державного управління [1-3,10-13].

Конституція детально визначала правовий статус Кортесів та їхню роль у законодавчій діяльності та контролі за урядом. Вона також прописала права, свободи та обов'язки громадян, що базуються на принципах природного права. Важливим аспектом було вирішення національно-регіональних питань через надання автономії історичним областям. Іспанія була поділена на 17 автономних областей, що отримали право на самостійне вирішення місцевих справ.

Водночас, Конституція виявилася недостатньо конкретною, і для її деталізації було прийнято низку законів та актів. Проте, вона створила правову основу для подальшої демократичної трансформації Іспанії і остаточно усунула наслідки авторитарного режиму. Крім того, після прийняття основного закону було видано спеціальні збірники законів, які регулювали

політичну, економічну та соціальну діяльність, зокрема, трудові відносини, трудове законодавство та питання автономії регіонів.

Значний пласт джерельної бази становлять мемуари та спогади ключових учасників подій.

Зокрема, у своїх працях Адольфо Суарес – перший демократично обраний прем'єр-міністр Іспанії після Франко – розповідає про політичні компроміси, які стали основою мирного переходу до демократії. Його книга *"El camino de la democracia"* є важливим джерелом для розуміння стратегії реформування країни.

Інший значущий мемуарний твір – *"Memorias"* Сантьяго Каррільо, лідера Комуністичної партії Іспанії. У своїх спогадах він описує процес легалізації комуністичного руху та роль опозиції в демократичних перетвореннях.

Також цінні свідчення містяться в книзі *"Democracia y libertad"* Феліпе Гонсалеса, який очолював Іспанську соціалістичну робітничу партію (ІСРП) і брав активну участь у реформуванні політичної системи.

Аналіз джерельної бази та історіографії є ключовим елементом у будь-якому науковому дослідженні. Питання, що стосуються історії та розвитку франкістського режиму, його трансформації та особливостей демократичного переходу після франкізму в Іспанії, відображені в різноманітних документах, більшість яких є офіційними. Ці джерела можна поділити на такі категорії: 1) юридичні та політичні документи, 2) статті, промови й інтерв'ю політичних лідерів, 3) офіційна статистика, 4) матеріали іспанських періодичних видань, 5) мемуарна література.

Документи можна також класифікувати за хронологічним принципом: 1) джерела, що стосуються пізнього франкізму (1960-1970-ті роки), і 2) матеріали постфранкістського періоду (1975-1982 роки). Більшість документів урядового, юридичного та політичного характеру зібрані в двох основних виданнях: «Франкістська диктатура (1936-1975)» Хосе М. Сабіна Родрігеса та «Трансформація в документах» Анхеля Х. Санчеса Наварро [13].

Збірник Хосе М. Сабіна Родрігеса цінний своєю структурою, яка базується на проблемному принципі відбору матеріалів. Це дозволяє вивчати джерела в контексті різних аспектів франкістського режиму, таких як природа влади, політичні плани Франко, адміністративна структура, міжнародні відносини, роль церкви, та інші. Разом з тим, укладач використовує й хронологічний підхід, що дозволяє чітко визначити період пізнього франкізму і його демократичні перетворення.

Джерельну базу дослідження становлять офіційні документи, мемуари учасників подій, наукові монографії, публіцистика та сучасні академічні дослідження, що дозволяють всебічно проаналізувати процес демократичних трансформацій в Іспанії у 1970-х роках. Важливими для розуміння демократичної еволюції франкізму є економічні документи, такі як «План стабілізації та лібералізації» (1960-1964 рр.), «Плани розвитку» (1964, 1969, 1972 рр.), а також декрети і закони, які дозволили лібералізацію економіки та покращення фінансової ситуації [12].

Документи юридичного характеру, представлені у збірці Сабіна Родрігеса, детально висвітлюють інституційну еволюцію франкістського режиму. Це, зокрема, «Органічний закон держави» (1967 р.), який закріплював функції державного механізму та взаємодію органів влади, а також визначав політичні зміни в країні.

Відповідно до методу відбору документів, збірник Анхеля Х. Санчеса Наварро подібний до збірки Сабіна Родрігеса, але більше фокусується на пізньому франкізмі. Санчес Наварро звертається до юридичних основ демократичної трансформації, таких як органічні закони та закони, що започаткували політичні реформи.

Документи цього періоду підтверджують значні політичні зміни в рамках франкістського режиму, зокрема, лібералізацію економіки, розширення прав і свобод громадян, а також поступове наближення до демократичної системи. Тому демократична трансформація Іспанії в останні роки франкізму була мирною. Після смерті Франко в 1975 році важливими документами для

інституалізації нового демократичного режиму стали закон «Про політичну реформу» (1976 р.) і Конституція Іспанії (1978 р.).

Таким чином, джерелами даних для цього дослідження є урядові постанови та закони й нормативні акти, дослідницькі статті, наукові монографії та сучасні аналітичні публікації, які дозволяють всебічно дослідити перехід Іспанії від автономії до демократії. Аналіз цих джерел дозволяє не лише простежити політичну динаміку переходу, але й визначити соціальні, економічні, культурні та міжнародні фактори, що сприяли успішному переходу країни до демократії.

Історіографічна база дослідження є комплексною та висвітлює трансформаційний процес в Іспанії.

Монографія Станлі Пейна *"Spain's Road to Democracy"* ґрунтується на широкому документальному матеріалі та розглядає ідеологічні протистояння у суспільстві, а також зовнішньополітичний фактор, зокрема вплив Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) та США [8-11].

Значний внесок у дослідження теми зробив іспанський історик Сантос Хуліа, чия праця *"Transición: Historia y relatos"* аналізує, як змінювався суспільний дискурс щодо періоду переходу та які історичні міфи сформувалися навколо цих подій.

Сантос Хуліа (Santos Juliá) – іспанський історик, чії праці, зокрема *"Historia de España: La transición democrática"* (2017), надають комплексний аналіз політичних та соціальних процесів під час переходу. Хуліа акцентує увагу на ролі громадянського суспільства та значенні культурних змін. Його роботи є важливими для розуміння довгострокових наслідків переходу, хоча деякі критики відзначають певну ідеалізацію демократичного процесу.

Сучасні погляди на процес демократичних трансформацій викладені у книзі Олівера Бовена *"Spain: Dictatorship to Democracy"*. Автор застосовує порівняльний підхід, розглядаючи іспанський досвід у контексті демократизаційних процесів у Латинській Америці та Східній Європі [12].

Серед найновіших досліджень варто виокремити статті у наукових журналах, присвячені окремим аспектам іспанського переходу. Зокрема, стаття Пабло Санчеса Леона у *Journal of Contemporary History* аналізує роль громадянського суспільства в процесі реформ.

Оглядові статті Хуана Лінца, розміщені у виданнях *World Politics* та *Comparative Politics*, досліджують феномен іспанської демократизації в контексті загальних теоретичних підходів до трансформації авторитарних режимів.

Хоча більшість зазначених праць дають глибокий аналіз переходу Іспанії до демократії, деякі дослідження мають певні обмеження. Наприклад, монографія Станлі Пейна значною мірою зосереджена на політичних аспектах і менш детально розглядає соціально-економічні процеси.

У роботах Чарльза Павловіча та Олівера Бовена представлений широкий міжнародний контекст, проте вони не завжди приділяють достатню увагу внутрішньополітичним компромісам між різними іспанськими партіями.

Значний масив джерел міститься в іспанськомовній літературі, яка подекуди має суб'єктивний характер, залежно від політичних симпатій авторів. Наприклад, мемуари Сантьяго Каррільо акцентують увагу на ролі комуністів, тоді як праці консервативних дослідників, таких як Хосе Марія Аснар, можуть мати упереджений погляд щодо дій лівих сил.

Раймонд Карр (Raymond Carr) – британський історик, чиї праці вважаються класичними у вивченні іспанської історії. Його книга *"Spain: A History"* (2000) надає загальний огляд історії Іспанії, включаючи період франкізму та перехід до демократії. Карр акцентує увагу на політичних процесах та ролі ключових особистостей, таких як король Хуан Карлос I. Однак, деякі критики відзначають, що його роботи іноді недостатньо заглиблюються в соціальні та економічні аспекти переходу.

Пол Престон (Paul Preston) – один із найавторитетніших істориків, який спеціалізується на історії Іспанії XX століття. Його праця *"The Triumph of Democracy in Spain"* (1986) є однією з найважливіших робіт, присвячених

переходу Іспанії до демократії. Престон детально аналізує роль політичних еліт, армії та монархії в цьому процесі. Його роботи відрізняються глибоким аналізом і використанням архівних матеріалів, хоча деякі дослідники вказують на певну однобічність у трактуванні ролі окремих політичних фігур.

Хав'єр Тусел (Javier Tusell) – іспанський історик, чийі праці, зокрема *"Spain: From Dictatorship to Democracy"* (2007), надають детальний огляд політичних процесів під час переходу. Тусел акцентує увагу на внутрішній динаміці іспанського суспільства та ролі громадянського суспільства в демократизації. Його роботи є важливими для розуміння соціальних змін, хоча деякі критики відзначають недостатню увагу до міжнародного контексту [12-20].

Чарльз Пауелл (Charles Powell) – історик, який у своїй праці *"España en democracia, 1975-2000"* (2001) детально досліджує перші роки іспанської демократії. Пауелл зосереджується на конституційних реформах, ролі політичних партій та значенні міжнародних факторів. Його роботи є важливими для розуміння інституційних змін, хоча деякі дослідники вказують на недостатню увагу до регіональних аспектів переходу.

«Пакт Монклоа», укладений у 1977 році, є важливим етапом у політичній та історичній трансформації Іспанії та може служити прикладом для інших посттоталітарних країн, що виникли після розпаду СРСР. Це угода між урядом, кортесами та політичними партіями (як лівими, так і правими), що окреслює стратегію побудови демократичного суспільства в країні. Пакт включає два основні документи: 1) програму економічного оздоровлення та реформи (10 розділів) і 2) програму для політичних та юридичних інститутів (9 розділів). Угода передбачала заходи для переходу до представницької демократії та трансформації соціально-економічної структури Іспанії. Сторони погодилися на компроміси задля стабілізації режиму демократії. Пакт охоплював питання бюджетної та монетарної політики, соціального забезпечення, цін та зайнятості.

Політичний консенсус, створений пактом, сприяв прийняттю нової Конституції Іспанії в грудні 1978 року, яка проголошувала країну парламентською монархією. Хоча формально монархія була оголошена ще 1944 року, реальне її втілення стало можливим лише після смерті Франко. Конституція визначала роль монарха як символу єдності та стабільності, обмежуючи його повноваження. Виконавча влада була закріплена за урядом, а законодавчі функції належали Кортесам.

1.2 Історіографія проблеми

Демократичний процес у постфранкістській Іспанії, який завершився встановленням повноцінної демократичної системи, був добре задокументований у кількох дисциплінах, що дозволяє нам отримати уявлення про процес та специфіку цього переходу. Перша категорія питань стосується поступового розширення режиму Франко, яке розпочалося на початку 1960-х років і тривало до середини 1970-х років. Ці питання включають Органічний закон 1967 року та інші керівні закони, які розширили повноваження парламенту, зменшили повноваження виконавчої влади, нові форми представництва у виборних органах, легітимізували економіку та впровадили політику «розвитку» (*desarrollismo*). Аналізуючи ці фактори, можна зробити висновок, що мирний і поступовий демократичний перехід в Іспанії значною мірою зумовлений поступовими змінами, що відбулися за режиму Франко наприкінці його існування.

Ще одним важливим джерелом є стаття про економічну та політичну ситуацію в Іспанії після смерті Франсіско Франко, яка стала поворотним моментом в історії Іспанії. Хоча останній етап режиму Франко не мав практичного впливу на політичний процес, його символічне значення було важливим для легітимізації подальших змін. У цьому контексті особливе місце займають Револьюційний закон 1976 року та Угода Монклоа 1977 року, підписані урядом, представниками парламенту та кількома політичними силами лівих та правих.

Угода Монклоа є ключовим документом, який визначає весь процес демократичного переходу та став взірцем мирного подолання впливу диктатури. Вона складається з двох частин: програми економічної стабілізації та реформ і програми політико-правових реформ. У рамках цієї угоди сторони визначили напрямок реформ у сферах фінансової та монетарної політики, соціального забезпечення, зайнятості, розвитку ліберальних інституцій (особливо в Каталонії, Галісії та Країні Басків), політичних партій, соціальних груп та функціонування місцевого самоврядування [9-11].

Успіх Іспанської демократичної революції був зумовлений її високим рівнем політичної культури та сильною народною владою. Це дозволило уникнути серйозних конфліктів інтересів та сприяло консолідації громади. Водночас деякі політичні сили, зокрема Іспанська комуністична партія, зазнали важких втрат: підписання Монкловської угоди, безсумнівно, послабило її ідеологію та програму. Іспанський досвід мирного демократичного переходу має велике практичне значення та може бути корисним у контексті сучасної України.

Друга частина даних включає переважно закони про політичні реформи 1976 та 1978 років, результати референдуму щодо схвалення проекту конституції, вибори до Конгресу 1977, 1979 та 1982 років, а також динаміку зростання ВВП, рівня заробітної плати та інших економічних показників. Праці іспанських вчених, зокрема Амандо де Мігеля та Ф. Ортіса, перекладені російською мовою, допомагають глибше зрозуміти деталі розвитку Іспанії після відходу Франко. Армандо де Мігель пояснює авторитарний характер режиму Франко в Іспанії та його поступову еволюцію до демократії через мирний та поступовий перехід до демократії. Ф. Ортіс у своїх дослідженнях розкриває складність соціальної політики після епохи Франко, можливі альтернативи її розвитку та роль соратників Франко у формуванні національного консенсусу.

працях інших іспанських науковців спостерігається значна полярність у поглядах на досліджувану проблему. Однак всі автори сходяться на тому, що франкізм не є фашистським режимом, і наголошують на важливості взаємозв'язку та спадковості між франкістською та післяфранкістською Іспанією.

Проблема іспанської демократизації досі не стала предметом ґрунтовних наукових досліджень в українській історіографії. Проте варто зазначити, що українська іспаністика тільки починає робити свої перші кроки. У цій галузі історіографії домінувала радянська наука, де існували спеціалізовані кафедри, відділи, школи та провідні фахівці, які виконали значну фактологічну роботу щодо вивчення історії франкістської та післяфранкістської Іспанії.

Наукова іспаністика в колишньому СРСР почала формуватися ще в 30-х роках ХХ століття. Література, що стосується франкізму та постфранкізму, є значною, і її кількість продовжує зростати на фоні зростаючого інтересу до іспанського варіанту демократизації. Серед видатних представників радянської та російської іспаністики можна відзначити праці академіка І.М. Майського, С.П. Пожарської, Х. Вісенса, Х. Тапія, Л.В. Пономарьової, В.В. Кулешевої, Т.М. Баранової, Л.І. Лук'янової, М.Т. Мещерякова, О.А. Сагомоняна та інших. Кожен із цих авторів вніс значний вклад у вивчення різних аспектів франкістської та післяфранкістської Іспанії, а також соціально-економічного та політичного розвитку країни. Завдяки їхнім дослідженням молода українська іспаністика має на чому будувати свою фактологічну базу [6, 8, 12, 21].

Перші комплексні роботи російських істориків, що досліджують питання становлення парламентської демократії в Іспанії після 1975 року, також заслуговують на увагу. Їхні дослідження містять важливий фактологічний матеріал і детальний аналіз політичних процесів, пов'язаних із відновленням представницької демократії та діяльністю різних політичних партій. Однак

найбільшу увагу дослідники приділяють Іспанській комуністичній партії, яку вони вважають однією з головних сил, що визначали постфранкістський розвиток країни. При цьому важливо зазначити, що підхід цих авторів часто базується на марксистсько-ленінській методології, що передбачає інтерпретацію франкізму як фашистського тоталітарного режиму, що могло вплинути на точність оцінок.

Доктор історичних наук, професор С.П. Пожарська є провідним експертом у галузі іспанознавства на території колишнього Радянського Союзу та сучасної Росії. Його наукові інтереси широкі та охоплюють багато сфер, від зовнішньої політики режиму Франко до ролі фашистів та їхнього впливу на іспанське суспільство. Особливої уваги заслуговує його об'єктивна та динамічна оцінка ролі Франко в демократичному переході Іспанії. Пожарська надає Франко месіанського статусу та розглядає його поведінку як ключовий фактор у характеристиці іспанської демократії. Крім того, російські вчені Д. А. Фадєєва та С. М. Хенкіна використовують метод порівняльного аналізу диктатур та авторитаризму для глибшого розуміння демократичного процесу.

Наукові праці Хенкіна С.М цінні своїм глибоким аналізом умов, етапів та процесів становлення демократії в Іспанії. Ці праці зосереджені на боротьбі в партійній політиці та формуванні консенсусу між різними політичними силами під час перехідного періоду. Підсумовуючи його історичні дослідження, зібрані документальні та теоретичні матеріали заповнюють наукову прогалину в українсько-іспанській літературі та роблять вагомий внесок у розуміння специфіки іспанського демократичного досвіду. Така історична перспектива дозволяє окреслити основні механізми успішного переходу в Іспанії та визначити фактори, які можна використовувати для аналізу демократичних процесів в інших країнах, зокрема в Україні. Історіографія іспанського демократичного переходу охоплює широкий спектр джерел — від законодавчих актів і соціально-економічної статистики до праць іспанських, радянських і сучасних українських дослідників. Попри

відмінності в підходах, більшість авторів визнають значення поступової трансформації франкістського режиму для формування стабільної демократії в Іспанії.

1.3 Методологічні підходи до аналізу демократичних трансформацій

Дослідження процесу переходу Іспанії від диктатури до демократії потребує використання комплексного методологічного підходу, що поєднує історичний, політологічний та соціологічний аналіз. Демократичні трансформації є складними багатовимірними процесами, які залежать від внутрішніх і зовнішніх факторів, а також від дій політичних еліт, громадянського суспільства та міжнародного середовища. У цьому підрозділі розглянуто основні методологічні підходи, які використовуються для аналізу демократичних переходів, зокрема у контексті Іспанії.

Історичний підхід є основним у дослідженні переходу Іспанії до демократії. Він дозволяє простежити еволюцію політичних процесів, визначити ключові етапи трансформації та встановити причинно-наслідкові зв'язки між подіями. Цей підхід ґрунтується на аналізі архівних матеріалів, офіційних документів, мемуарів та інших першоджерел. Особливу увагу приділено порівняльному аналізу іспанського досвіду з іншими країнами, що пройшли через подібні процеси демократизації (наприклад, Португалія, Греція).

Системний підхід передбачає розгляд демократичної трансформації як взаємодію різних політичних, соціально-економічних та культурних чинників. У цьому контексті перехід Іспанії до демократії можна розглядати як процес трансформації політичної системи, що включає зміну форм правління, політичних інститутів та механізмів взаємодії між державою і суспільством.

Системний аналіз дозволяє оцінити не лише політичні зміни, а й їхній вплив на економіку, соціальні структури та зовнішню політику. Наприклад, у випадку Іспанії особливу увагу слід приділити ролі монархії, армії та політичних партій у забезпеченні мирного переходу від авторитарного режиму Франко до демократичної держави.

Для кращого розуміння іспанського демократичного переходу важливо використовувати порівняльно-історичний метод, який передбачає аналіз подібних процесів у різних країнах. Наприклад, порівняння демократизації Іспанії з політичними трансформаціями в Португалії (Революція гвоздик 1974 року) або в країнах Латинської Америки (Чилі, Аргентина, Бразилія) дозволяє виокремити унікальні та загальні риси процесу переходу.

Застосування цього підходу дає змогу зрозуміти, які фактори сприяли успішній демократизації Іспанії (консенсусний характер політичних реформ, підтримка з боку Європейського економічного співтовариства, уникнення радикальних суспільних конфліктів) і які могли б стати загрозою для процесу (наприклад, спроба військового перевороту в 1981 році).

Транзитологія – це спеціалізована політологічна теорія, що займається вивченням переходу країн від авторитаризму до демократії. Її основи були закладені такими дослідниками, як Гільєрмо О’Доннел, Філіп Шміттер та Ларрі Даймонд. Вони запропонували концепцію «транзитних режимів», яка передбачає три основні етапи [22]:

1. Лібералізація – ослаблення контролю авторитарного режиму, поява політичного плюралізму.
2. Демократизація – формування нових політичних інститутів, проведення вільних виборів.
3. Консолідація демократії – стабілізація демократичних інститутів, укорінення демократичних норм у суспільстві.

Застосування цієї теорії до іспанського випадку дозволяє простежити поступовий характер переходу: від реформ франкістської системи та легалізації політичних партій (1976–1977) до ухвалення Конституції 1978 року, яка закріпила демократичний лад.

Іспанський перехід до демократії є одним із класичних прикладів "пактового переходу", який передбачає домовленості між старими й новими політичними елітами для мирного впровадження демократичних змін. Цей підхід розроблений у працях Адама Пшеворського, який стверджував, що

демократизація успішна тоді, коли існує згода між владною верхівкою старого режиму та новими демократичними силами.

У випадку Іспанії важливим прикладом такого "пакту" стало співробітництво між королем Хуаном Карлосом I, прем'єр-міністром Адольфо Суаресом, соціалістами та комуністами, які спільно розробили нову політичну систему, не допускаючи радикального розколу суспільства.

Метод політико-правового аналізу використовується для вивчення змін у законодавстві та конституційному процесі, що супроводжували демократичний перехід. Важливим аспектом дослідження є оцінка ролі Конституції 1978 року, яка закріпила демократичні права та свободи, принципи автономії регіонів та розподіл влади між законодавчою, виконавчою та судовою гілками.

Аналіз також включає розгляд Закону про політичну реформу (1976) та інших нормативно-правових актів, що сприяли легалізації партійної системи та проведенню перших демократичних виборів у 1977 році.

Демократичні трансформації неможливо пояснити лише через політичні процеси – вони тісно пов'язані з настроями суспільства. Соціологічний аналіз передбачає вивчення змін у громадській думці, рівня довіри до нових політичних інститутів та участі населення у виборчих процесах.

Дослідження громадської думки 1970-х років показують, що більшість іспанців підтримувала демократичний перехід, хоча серед консервативних кіл залишався страх перед можливими політичними потрясіннями. Використання соціологічних даних допомагає зрозуміти, чому демократичний перехід в Іспанії відбувся відносно мирно та не супроводжувався серйозними соціальними конфліктами.

Соціологічний підхід дозволяє проаналізувати роль суспільства в процесі демократизації. Увага приділяється таким аспектам, як зміна суспільної свідомості, формування нових соціальних рухів, роль ЗМІ та культурних факторів у трансформації суспільства. Використовуються методи соціологічного аналізу, зокрема опитування, інтерв'ю та аналіз преси. Цей

підхід допомагає зрозуміти, як суспільство реагувало на зміни та яку роль воно відігравало в демократичному процесі.

Економічний підхід дозволяє дослідити вплив економічних факторів на процес демократизації. Аналізуються такі аспекти, як економічна криза 1970-х років, реформи, спрямовані на лібералізацію економіки, та їхній вплив на політичну стабільність. Використовуються економічні теорії, які пояснюють взаємозв'язок між економічним розвитком і демократією (наприклад, теорія модернізації Сеймура Мартіна Ліпсета). Цей підхід допомагає зрозуміти, як економічні умови сприяли або перешкоджали демократичним змінам.

Аналіз демократичних трансформацій в Іспанії базується на міждисциплінарному підході, що поєднує системний, порівняльно-історичний, транзитологічний, політико-правовий та соціологічний методи. Використання цих підходів дозволяє глибше зрозуміти як причини переходу до демократії, так і особливості політичних рішень, що забезпечили його успіх.

Методологія дослідження демократичних процесів в Іспанії також є корисною для аналізу аналогічних трансформацій у інших країнах, зокрема у пострадянському просторі, де проблеми демократизації залишаються актуальними.

Перший розділ роботи, що охоплює джерельну базу, історіографію та методологічні підходи дослідження процесу демократичних трансформацій в Іспанії, надає важливу основу для подальшого аналізу. У ході вивчення джерел було виявлено різноманітні матеріали, які відображають різні аспекти демократизації після падіння франкістського режиму, зокрема, документи законодавчих актів, політичні угоди та статистичні дані, що дають змогу детально розглядати етапи переходу до демократії в Іспанії.

Історіографічний огляд показав, що дослідження процесу іспанської демократизації є предметом активного вивчення не лише іспанськими, а й міжнародними науковцями. Історики, зокрема, акцентують увагу на взаємозв'язку між франкізмом і післяфранкістським періодом, а також на

важливості компромісів, які забезпечили мирний перехід Іспанії до демократії. Однак у радянському та російському контекстах часто застосовуються марксистсько-ленінські підходи, що обмежують об'єктивність оцінок, зокрема в інтерпретації франкізму як фашистського тоталітарного режиму.

Методологічні підходи, запропоновані у дослідженнях, зокрема порівняльний аналіз авторитаризму і тоталітаризму, дають змогу комплексно оцінити специфіку іспанського переходу до демократії. Вибір відповідних методів дозволяє розкрити не лише фактичний матеріал, але й політичні та соціальні процеси, що визначали етапи трансформації іспанського суспільства.

Отже, перший розділ формує теоретичну та фактологічну основу для подальшого вивчення демократичних перетворень в Іспанії, дозволяючи глибше зануритися в контекст цього історичного процесу та застосувати отримані знання для аналізу сучасних демократичних трансформацій.

РОЗДІЛ 2.

ПЕРЕДУМОВИ ТА ЕТАПИ ПЕРЕХОДУ ІСПАНІЇ ВІД ДИКТАТУРИ ДО ДЕМОКРАТІЇ

2.1 Еволюція франкістського режиму та причини його кризи

Історія франкістської Іспанії починається з 1939 року, коли праві, консервативні сили на чолі з Франко перемогли республіканських лівих, підтримуваних комуністами. Зосередження всієї влади – політичної, законодавчої, виконавчої, судової та військової – в руках Франко стало підставою для визначення режиму як фашистського, за версією радянської іспаністики. Однак, незважаючи на стабільність верховної влади, франкізм не був однорідним і незмінним. Протягом диктатури політика правлячої еліти, соціально-політичні сили та духовний клімат суспільства змінювались. Найбільше відрізняються два етапи: перший – з 1939 року до кінця 50-х років, коли режим можна умовно назвати "тоталітарно-авторитарним", та другий – з кінця 50-х до 1975 року, коли система стає "авторитарно-технократичною".

Перший етап був періодом стабілізації політичної атмосфери в Іспанії, прийняття перших конституційних актів, визначення форми правління, прав та гарантій громадян. Другий етап розпочався зміною економічного курсу, який передбачав відмову від автаркії і переходу до ліберальної економіки. Цей період був пов'язаний із поміркованими політичними реформами і остаточним закріпленням конституційних основ держави, з обмеженням втручання держави у громадянське життя та наданням франкізму статусу правової держави [12].

На першому етапі в структурі влади і методах управління відчувався вплив німецького нацизму та італійського фашизму, але після Другої світової війни режим почав адаптуватися до змінюваних внутрішніх і зовнішніх умов. Ідеологи франкізму пізніше охарактеризували свій режим як "органічну

демократію", вказуючи на збереження національних традицій і відкритість до змін, але з ідеологічною прихильністю до католицизму.

Франкістська ідеологія сформувалась у період розколу країни після громадянської війни, коли єдиною легальною політичною силою була Фаланга. Проте реальну політичну владу в країні мали католицька церква та армія, а Франко постійно змінював склад правлячої еліти, в той час як церковні ієрархи залишались незмінними союзниками диктатора, що забезпечувало церкві особливу роль у сфері інформації та освіти.

Таблиця 2.1

Еволюція франкістського режиму [11, 12, 18]

Період	Особливість періоду	Основні риси та фактори
1939-1950	Перші роки режиму	- Утвердження авторитаризму: націонал-католицизм як основа. - Репресії та терор: страти, ув'язнення, вигнання. - Економічна ізоляція та криза. - Ідеологічна консолідація: армія, церква, фалангісти.
1950-1960	Лібералізація та економічні реформи	- Міжнародне визнання: союз з США. - "План стабілізації" та індустріалізація. - "Іспанське економічне диво". - Урбанізація та соціальні зміни.
1970-ті роки	Криза режиму	- Політична застиглість: відмова від демократизації. - Економічні проблеми: нафтова криза 1973 року. - Регіональні конфлікти: боротьба за автономію в Каталонії та Країні Басків. - Смерть Франко.

Режим Франко не мав підтримки серед іспанської аристократії, яка вбачала в ньому узурпатора. В результаті в країні існував певний політичний плюралізм, з монархістами, фалангістами, клерикальними католиками та консерваторами. Основні риси державного ладу поступово розвивалися через низку законів, серед яких були “Хартія праці” (1938 р.), “Закон про утворення кортесів” (1942 р.), “Хартія іспанців” (1945 р.) та інші. Законодавчі акти замінили конституцію і гарантували соціальний порядок, зокрема через корпоративізм і автархічну економіку.

З часом в Іспанії були ухвалені нові закони, що поступово демократизували авторитарну систему. Одним з таких кроків був закон про створення кортесів, представницького органу, до складу якого входили представники різних соціальних і професійних груп. Цей орган відігравав роль у формуванні законів, хоча реальні повноваження залишались у руках Франко. Крім того, закон про національний референдум надавав йому право проводити консультації з населенням.

У 1947 році, під впливом монархістів, Франко ухвалив “Основний закон про спадкування посади глави держави”, що призвело до юридичного визнання монархії в країні та підтвердило прагматизм Франко. Зміни в економічній політиці, викликані валютно-фінансовою кризою кінця 50-х років, стали каталізатором змін, що призвели до виходу Іспанії з міжнародної ізоляції без суттєвих поступок з боку Франко.

Еволюція франкістського режиму та причини його кризи стали важливими етапами в політичній історії Іспанії. У середині 50-х років перед режимом постало складне питання: чи продовжувати політику автаркії, яка обмежувала розвиток ринкових відносин, чи зробити крок до глибоких економічних реформ, щоб відновити стабільність і залучити іноземний капітал. Це був критичний момент, оскільки Іспанія потребувала економічної модернізації, а збереження старої політики могло призвести до серйозних наслідків для країни.

В уряді виникли серйозні розбіжності між технократами, які виступали за відкриту ринкову економіку, і фалангістами, які прагнули зберегти автаркію і контроль над економікою. Технократи, зокрема ті, хто належав до католицької організації "Опус Деї", зуміли здобути перемогу в цій боротьбі і з 1957 року стабільно входили до уряду. У 60-ті роки вони почали впроваджувати реформу, яка передбачала поступову відміну державного контролю над цінами, зарплатами та економічною діяльністю, девальвацію песети, її перетворення на конвертовану валюту, а також зменшення фінансового дефіциту і залучення іноземних інвестицій.

Таблиця 2.2

Причини кризи франкістського режиму [5, 9, 12, 14]

Тип причини	Основні фактори
Внутрішні причини	- Політична негнучкість: централізований режим. - Соціальні зміни: формування нового середнього класу. - Репресії та відсутність свобод, невдоволення серед молоді.
Зовнішні причини	- Міжнародний тиск: ізоляція після Другої світової війни. - Вплив європейської інтеграції: обмеження на вступ до ЄЕС через авторитаризм.
Економічні причини	- Залежність від зовнішніх факторів: інвестиції та туризм. - Нерівномірний розвиток економіки та соціальної нерівності.

Ці економічні зміни призвели до значного економічного зростання, зокрема до процесу індустріалізації, що трансформував Іспанію в нормальну ринкову економіку. У 60-ті роки країна пережила своє "економічне диво", зростання промислової продукції та національного доходу стали рекордними

для Європи. Промисловий розвиток за темпами був порівнянний з розвиненими країнами, і за рівнем промислового виробництва Іспанія випередила ряд країн, таких як Бельгія, Нідерланди та Австралія.

Проте, незважаючи на ці економічні досягнення, режим не зміг подолати глибокі соціально-політичні проблеми. У середині 50-х років почали активно проявлятися масові демократичні рухи серед робітників, студентів і інтелігенції, які вимагали змін та боротьби проти диктатури. Одним з основних факторів протесту була економічна нерівність і боротьба за права робітників, що набувала все більш політичного характеру. Студенти стали важливою силою опору, університети перетворювалися на центри антидиктаторської боротьби, і в результаті в країні з'явилися нові форми опозиції, які не мали зв'язків з традиційними республіканськими або монархічними рухами.

Опозиція почала проявлятися навіть у середовищі католицької церкви. Наприкінці 50-х років з початком лібералізації церква зазнала внутрішніх змін, і частина її ієрархії почала виступати проти режиму. Вони розпочали рух, відомий як "Оновлення католицької церкви", спрямований на подолання "кризи віри" та пошук нових шляхів взаємодії з суспільством, зокрема через підтримку мирних ініціатив і боротьбу за права трудящих. У 1971 році в стосунках між церквою та режимом відбувся перелом: частина єпископів підтримала ідеї плюралізму і навіть висловилася за відокремлення церкви від держави, що стало серйозним ударом для франкізму, оскільки церква до того була одним із головних стовпів режиму.

Криза франкізму загострилася після революційного перевороту в Португалії 1974 року, коли демократично налаштовані офіцери силою захопили владу. Це надало поштовх для появи нелегальних антифранкістських рухів в іспанській армії, таких як Демократична військова спілка, яка виступала за надання народу права вибору свого політичного майбутнього через представницький уряд.

До середини 60-х років режим почав виявляти ознаки лібералізації, намагаючись зберегти свою життєздатність в умовах соціально-політичних змін. У 1966 році було ухвалено новий закон про пресу, що надавав певну свободу засобам масової інформації, що стало важливим кроком у демократичній еволюції країни. Згодом з'явилися нові закони про свободу віросповідань і зміни в законодавстві про страйки, що також свідчило про поступове розширення громадянських прав. Однак намагання Франко зберегти режим через косметичні зміни не змогли переконати більшість суспільства в його легітимності.

В кінці 60-х років Франко зробив ще один важливий крок, проголосивши Хуана Карлоса своїм спадкоємцем, що, на думку прибічників режиму, повинно було забезпечити стабільність і спадковість влади. Однак цей крок не зміг зупинити глибокі процеси демократизації в суспільстві, що продовжували розвиватися.

Незважаючи на ці спроби, крах франкістського режиму став неминучим. Режим виконав свою історичну роль, створивши умови для переходу Іспанії від традиційного суспільства до більш сучасного, демократичного. Досвід Іспанії показав, що демократичні перетворення можливі не лише через досвід демократичних традицій, але й завдяки попередньому досвіду лібералізму, навіть у межах авторитарної системи. В кінцевому рахунку лібералізм і демократизація стали двома етапами спільного процесу політичного переходу, що доводить: без попереднього лібералізму справжня демократизація неможлива.

Франкістський режим пройшов кілька етапів еволюції, поступово змінюючись під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Його становлення відбулося після перемоги генерала Франсіско Франко у Громадянській війні (1936–1939). Перший період правління (1940-ві роки) відзначався жорстким авторитаризмом, репресіями проти противників режиму та економічною ізоляцією. Франко спирався на армію, католицьку церкву та фалангістську партію, встановлюючи абсолютний контроль над державою.

Як бачимо, з початком холодної війни міжнародна ситуація змінилася, і Франко зміг частково подолати дипломатичну ізоляцію. У 1953 році Іспанія підписала угоди зі США, отримавши економічну та військову підтримку в обмін на розміщення американських військових баз. Це стало першим кроком до лібералізації режиму. У 1959 році були впроваджені економічні реформи, які дали початок "іспанському економічному диву". Завдяки притоку іноземного капіталу, розвитку промисловості та туристичного сектору рівень життя населення суттєво покращився.

Однак економічне зростання супроводжувалося соціальними змінами, які підривали основи режиму. У 1960-70-х роках у країні активізувалися студентський рух, робітничі страйки та націоналістичні організації, такі як баскська ЕТА. Молоде покоління, що виросло в умовах економічного розвитку, дедалі більше відкидало авторитаризм. Водночас всередині режиму почалися розбіжності між консерваторами та технократами, що прагнули реформ.

Франкістська система зазнала кризи через нездатність адаптуватися до суспільних змін. Політична закостенілість, розрив між владою та суспільством, втрата підтримки серед еліт і міжнародний тиск з боку демократичної Європи поступово послаблювали її. Ключовим фактором став біологічний фактор – смерть Франко 20 листопада 1975 року. Новий глава держави, король Хуан Карлос I, відмовився продовжувати авторитарний курс і ініціював перехід до демократії.

Таким чином, франкістський режим еволюціонував від жорсткої диктатури до відносно пом'якшеного авторитаризму, але зрештою не витримав викликів часу. Сукупність соціальних, політичних та міжнародних чинників зробила його неспроможним до подальшого існування, що привело Іспанію до демократичної трансформації наприкінці 1970-х років.

2.2 Політична та соціальна ситуація після смерті Франко

Смерть Франсіско Франко 20 листопада 1975 року стала поворотним моментом в історії Іспанії. Його майже сорокарічне правління залишило країну в стані політичної стагнації та соціальної напруженості. Перед новим королем Хуаном Карлосом I постало складне завдання: знайти баланс між прихильниками старого режиму і тими, хто вимагав демократичних змін.

Франко, передбачаючи свою смерть, залишив після себе чітко прописаний механізм передачі влади. Його наступником став принц Хуан Карлос де Бурбон, якого Франко сам обрав та виховав як майбутнього короля Іспанії. 22 листопада 1975 року Хуан Карлос був коронований та офіційно проголошений королем Іспанії.

Хоча Франко сподівався, що його режим зможе існувати й після його смерті, політична ситуація в країні була напруженою. Існувала сильна опозиція до франкістського режиму, яка вимагала демократичних реформ. Король Хуан Карлос, розуміючи необхідність змін, почав поступовий процес демократизації країни.

Після смерті Франко влада офіційно перейшла до короля Хуана Карлоса I, якого диктатор ще за життя призначив своїм наступником. Однак, на відміну від очікувань франкістів, які розраховували на збереження авторитарного режиму, король розпочав курс на демократизацію.

Спершу уряд очолив Карлос Аріас Наварро, відомий своєю прихильністю до франкізму. Проте його неспроможність реагувати на суспільні запити та стримувати зростання протестних настроїв призвела до його відставки у 1976 році. Новим прем'єр-міністром став Адольфо Суарес, який відіграв ключову роль у мирному переході до демократії. Він розпочав реформи, спрямовані на поступове демонтаж франкістської системи, зокрема:

- ✓ Легалізацію політичних партій, включаючи соціалістів та комуністів.

- ✓ Проведення демократичних виборів у 1977 році, які привели до формування першого демократичного уряду.
- ✓ Розробку нової Конституції, ухваленої на референдумі в 1978 році.

Політична ситуація в Іспанії після смерті Франко була дуже нестабільною. Незважаючи на те, що Франко визначив спадкоємцем іспанського трону Хуана Карлоса I, який став королем, політична структура країни залишалася авторитарною. Франко не передбачив конкретного плану для політичного лібералізму або демократизації, що стало важливим чинником, який спричинив значні труднощі в період після його смерті.

На момент смерті диктатора в Іспанії ще не було формалізованих політичних партій, а громадянські свободи були сильно обмежені. Існувала лише одна партія, рух франкістів — "Національне рухи" (Movimiento Nacional), а також невеликі групи опозиційних сил, що діяли у підпіллі. Диктатор, залишаючи за собою важливі ключі влади, не залишив чіткої стратегії для реформ. Це призвело до того, що політичне життя країни після його смерті стало дуже непередбачуваним.

Призначення Хуана Карлоса королем стало важливим символічним актом, адже він мав значний потенціал для проведення реформ. Проте для того, щоб уникнути політичних зіткнень і зберегти стабільність в країні, король Хуан Карлос вирішив поступово почати процес демократичних змін. У цьому йому активно допомагали технократи та політики, які прагнули до змін.

Таким чином, за кілька років Іспанія перетворилася з авторитарної держави на конституційну демократію, що стало зразком мирного переходу до демократії в Європі.

Після смерті Франко іспанське суспільство залишалося розділеним. Частина населення, особливо старші покоління та військові, прагнули збереження традиційного порядку, тоді як молодь і міська інтелігенція активно вимагали демократичних змін.

Одним із головних соціальних викликів стало зростання протестних рухів. У перші роки після смерті Франко Іспанія зіткнулася з хвилею страйків, демонстрацій і студентських виступів. Робітничий клас, що протягом десятиліть жив під суворими обмеженнями, вимагав підвищення заробітної плати, покращення умов праці та розширення прав профспілок.

Окрему проблему становило питання національних меншин. Каталонія та Країна Басків посилили вимоги щодо автономії, а баскська терористична організація ЕТА активізувала свою діяльність, здійснюючи напади на представників уряду та силових структур. Це стало серйозним випробуванням для нової демократичної влади.

Разом з тим, суспільство переживало значні культурні зміни. У 1970-х роках почався процес лібералізації, що проявлявся у зростанні свободи слова, появі незалежних засобів масової інформації та послабленні ролі католицької церкви в державних справах. Іспанія поступово перетворювалася на відкриту європейську країну, де панували плюралізм і демократичні цінності.

У 1976 році новий прем'єр-міністр, Адольфо Суарес, призначений Хуаном Карлосом, почав проводити ліберальні реформи, спрямовані на демократизацію політичної системи Іспанії. Одним із перших кроків стало ухвалення Закону про політичну реформу 1976 року, який передбачав дозвіл на політичну діяльність опозиційних партій, скасування цензури та створення нових політичних структур [22].

1977 року в країні відбулися перші вільні парламентські вибори з 1936 року. Це стало важливим кроком до формування багатопартійної системи. Перемогу на виборах здобула Союз демократичних центрів, який, поряд з іншими партіями, активно брав участь у процесі написання нової Конституції.

Одним з найбільш важливих досягнень перехідного періоду стала Конституція 1978 року, яка визначила Іспанію як парламентську монархію з дотриманням принципів демократії та прав людини. Конституція забезпечила основи для розвитку політичної та правової системи Іспанії, гарантуючи свободи громадян, розподіл влади та автономії для різних регіонів країни.

Процес прийняття Конституції не був легким і викликав спротив деяких сил, зокрема, від сторонників старого режиму та радикальних лівих. Однак успішне прийняття цього документу стало важливим досягненням для стабільності країни.

Соціальна ситуація після смерті Франко була складною та багатогранною. Хоча Франко і створив в Іспанії певний порядок, в країні залишалася глибока політична та соціальна прірва. Існували великі суперечності між консервативними елементами суспільства, які підтримували старий режим, і прогресивними силами, які прагнули до лібералізації. До того ж, Іспанія переживала економічні труднощі, в тому числі високий рівень безробіття та соціальні нерівності.

У цей період активно розвивалися молодіжні та студентські рухи, що боролися за свободи та демократичні права. Серед важливих соціальних проблем залишалися такі, як боротьба за права жінок, зростаюча участь у політичному житті серед молоді та пошук національної ідентичності, зокрема в баскських та каталонських регіонах.

Смерть Франко не лише поставила крапку в історії авторитарного режиму, а й відкрила шлях до демократичних реформ. Політична ситуація після 1975 року була складною, оскільки стара система чинила опір змінам, але завдяки виваженим діям короля Хуана Карлоса I та прем'єр-міністра Адольфо Суареса Іспанія змогла здійснити мирний перехід до демократії [23].

Соціальна ситуація також була нестабільною: суспільство вимагало змін, робітничі рухи та національні меншини активно боролися за свої права. Однак у підсумку країна змогла подолати внутрішні протиріччя та закласти основи для демократичного розвитку. Ухвалення Конституції 1978 року остаточно закріпило новий політичний лад, який визначив подальший шлях Іспанії як сучасної європейської демократії.

2.3 Основні етапи демократичної трансформації (1975–1978 роки)

Після смерті Франсіско Франко в 1975 році Іспанія розпочала складний процес переходу від авторитарного режиму до демократичної системи правління. Цей перехід тривав з 1975 до 1978 року і охоплював кілька ключових етапів, що визначили нову політичну й соціальну реальність в Іспанії. Основними етапами демократичної трансформації стали:

1. Призначення Хуана Карлоса I королем (1975)

Після смерті Франко монархія була відновлена, і Хуан Карлос I, призначений Франко як його спадкоємець у 1969 році, став королем Іспанії. Це призначення було ключовим моментом, оскільки Хуан Карлос був сприйнятий як символ єдності країни в цей перехідний період. Хоча король мав певну роль у збереженні деяких елементів старого режиму, його діяльність показала готовність до лібералізації та демократичних змін.

Спочатку серед франкістських еліт панувала думка, що король продовжить авторитарний курс, однак незабаром стало очевидно, що він має намір ініціювати демократичні реформи.

Попри опір частини франкістського уряду, Хуан Карлос I поступово дистанціювався від старої системи. Першим важливим кроком стало призначення нового прем'єр-міністра, що мало визначити напрямки реформ.

2. Призначення Адольфо Суараса прем'єр-міністром (1976)

У липні 1976 року Хуан Карлос I призначив Адольфо Суараса на посаду прем'єр-міністра Іспанії. Суарас, технократ і реформатор, був важливим гравцем у процесі демократичних перетворень. Він започаткував ліберальні реформи та поступове відкриття політичного простору, що дозволило сформувати нову політичну культуру.

Суарес розпочав серію реформ, спрямованих на демонтаж диктатури:

- У листопаді 1976 року був ухвалений Закон про політичну реформу, який передбачав поступову демократизацію країни.

- У 1977 році легалізовані політичні партії, включаючи Іспанську соціалістичну робітничу партію (PSOE) і навіть комуністичну партію (PCE), що стало важливим кроком до політичного плюралізму.
- У червні 1977 року відбулися перші демократичні парламентські вибори з 1936 року. Перемогу здобув Союз демократичного центру (UCD) на чолі з Суаресом, що дозволило йому продовжити демократичні реформи.

3. Закон про політичну реформу (1976)

Один із перших важливих кроків до демократії був ухвалений у 1976 році Закон про політичну реформу, який був підготовлений урядом Суараса. Закон дозволяв скасування заборони політичних партій та громадських об'єднань, скасування цензури і вводив принципи більш відкритих виборів. Це стало юридичною основою для майбутніх демократичних перетворень в країні.

4. Перші демократичні вибори (1977)

В червні 1977 року в Іспанії відбулися перші вільні парламентські вибори після завершення громадянської війни (1936–1939). Це були вирішальні вибори, які підтвердили наміри країни щодо лібералізації та демократизації. На виборах перемогла ліберальна партія Союз демократичних центрів (UCD), яка підтримувала реформаторські ідеї, та її лідер Адольфо Суарас став прем'єр-міністром.

5. Конституція 1978 року

Один із найбільш важливих етапів демократичної трансформації став прийняття Конституції 1978 року, яка була розроблена після обговорень у Генеральних кортесах, де брали участь представники всіх політичних сил. Конституція закріпила Іспанію як парламентську монархію, встановивши основні принципи правового, демократичного устрою держави, що включало свободу слова, рівність перед законом, розподіл влади, і автономії для регіонів, таких як Каталонія, Басконія і Галісія. Конституція 1978 року стала основою політичної стабільності та розвитку демократії в Іспанії.

Основні положення документа включали:

- Встановлення конституційної монархії, де король виконує символічні функції.
- Визнання політичного плюралізму і гарантії прав людини.
- Децентралізацію влади, що дозволило національним регіонам, таким як Каталонія і Країна Басків, отримати широку автономію.

6 грудня 1978 року Конституція була ухвалена на загальнонаціональному референдумі, де понад 88% виборців підтримали новий основний закон. Це стало фінальною точкою перехідного періоду.

6. Робота з політичними опозиціями

Протягом цього періоду активно розвивалася діяльність політичних партій, що діяли на основі плюралізму та свободи. Протягом 1977 року було легалізовано всі політичні партії, включаючи комуністичну партію Іспанії (PCE), яка була однією з найбільших політичних сил, що виступала проти франкістського режиму. Незважаючи на сильні протиріччя між різними політичними силами, ці партії змогли співпрацювати в процесі реформування країни, що стало важливим кроком у розвитку демократичної культури.

7. Спроба військового перевороту (1981)

Попри значні досягнення в демократизації, не всі в Іспанії були задоволені змінами. У лютому 1981 року відбулася спроба військового перевороту, коли група офіцерів на чолі з полковником Теодоро Альмейдою спробували захопити парламент. Переворот був невдалим завдяки рішучій позиції короля Хуана Карлоса, який виступив на телебаченні і закликав до підтримки демократії, що дозволило зупинити переворот. Цей інцидент показав, що хоча перехід до демократії був складним, іспанське суспільство і король залишалися на боці демократичних цінностей [12, 15, 25].

Таблиця 2.3

Етапи демократичної трансформації Іспанії в період з 1975 по 1978 рік

Рік	Етап	Опис
-----	------	------

1975	Смерть Франко та призначення Хуана Карлоса королем	Після смерті Франко Хуан Карлос I стає королем Іспанії, що відкриває шлях до політичних змін і трансформації країни.
1976	Призначення Адольфо Суараса прем'єр-міністром	Суарас стає прем'єр-міністром і починає впроваджувати ліберальні реформи, розпочинаючи політичне відкриття країни.
1976	Закон про політичну реформу	Прийняття закону, що дозволяє легалізацію політичних партій, скасування цензури і відкриття політичного простору для демократичних змін.
1977	Перші демократичні вибори	В Іспанії відбулися перші вільні парламентські вибори, на яких перемогла партія Союз демократичних центрів (UCD), і Адольфо Суарас знову став прем'єром.
1978	Прийняття Конституції Іспанії	Ухвалення нової Конституції, що встановила Іспанію як парламентську монархію, закріпила принципи демократії, прав людини та автономії регіонів.
1978	Спроба військового перевороту	У лютому 1981 року відбулася невдала спроба перевороту, яка була зупинена завдяки рішучій позиції короля Хуана Карлоса, що підтримав демократію.

Загалом можна виокремити чотири основні етапи демократичної трансформації 1975-1978 рр. в Іспанії.

Після смерті Франко в 1975 році Іспанія почала процес переходу від диктатури до демократії. Це був складний, але мирний процес, який пройшов через кілька ключових етапів.

Перший етап (1975-1976) розпочався після того, як Хуан Карлос I став королем Іспанії. Він офіційно став главою держави у листопаді 1975 року і відразу ж ініціював процес демократизації. Одним із перших кроків стало оголошення амністії для політичних в'язнів і початок переговорів з опозиційними силами. Крім того, в країні почалася лібералізація діяльності засобів масової інформації. Перший уряд, очолюваний Карлосом Аріасом Наварро, намагався зберегти деякі елементи франкістського режиму, але під тиском громадськості та опозиції був змушений йти на поступки.

Другий етап (1976-1977) розпочався з призначення нового прем'єр-міністра — Адольфо Суареса. Хоча Суарес був раніше пов'язаний з франкістським режимом, він виявився здібним реформатором, що сприяв демократичному переходу. У листопаді 1976 року був прийнятий Закон про політичну реформу, який дозволив провести вільні парламентські вибори та скасувати франкістські інституції. Крім того, в цьому періоді була легалізована діяльність політичних партій, зокрема комуністичної партії, що стало важливим кроком до встановлення демократії.

Третій етап (1977-1978) ознаменувався проведенням перших демократичних виборів після 40 років авторитаризму. У червні 1977 року відбулися парламентські вибори, на яких перемогу здобула партія "Союз демократичного центру" під керівництвом Адольфо Суареса. Після цього новообраний парламент розпочав роботу над розробкою нової Конституції, яка закріпила демократичний устрій Іспанії. У жовтні 1977 року був підписаний Пакт Монклоа, який став важливим кроком до досягнення національної згоди в питаннях економічної та соціальної політики.

Четвертий етап (1978) став вирішальним моментом у демократичному переході, коли 6 грудня 1978 року на референдумі була прийнята нова Конституція Іспанії. Конституція проголосила Іспанію конституційною

монархією з демократичним устроєм, що ознаменувало завершення перехідного процесу. Прийняття Конституції стало фінальним кроком у демократизації країни та переході від диктатури до демократії [7, 11, 18].

Таблиця 2.4

Основні етапи демократичного переходу в Іспанії після смерті Франко

Етап	Перелік подій
Перший етап (1975-1976)	- Початок переходу: Після смерті Франко в листопаді 1975 року король Хуан Карлос I став головою держави та розпочав процес демократизації. - Перші кроки: оголошення амністії для політичних в'язнів, переговори з опозицією, лібералізація ЗМІ. - Уряд Аріаса Наварро: Перший уряд після Франко, намагався зберегти елементи франкізму, але під тиском опозиції зробив поступки.
Другий етап (1976-1977)	- Уряд Адольфо Суареса: Призначення Адольфо Суареса головою уряду, який став політиком-реформатором. - Політична реформа: Прийняття Закону про політичну реформу в 1976 році, що передбачав проведення вільних виборів. - Легалізація партій: Легалізація політичних партій, зокрема комуністичної, важливий крок до демократії.
Третій етап (1977-1978)	- Перші демократичні вибори: Вільні парламентські вибори в червні 1977 року, перемога партії "Союз демократичного центру" під керівництвом Суареса. - Розробка Конституції: Обраний парламент розпочав роботу над новою Конституцією для закріплення демократичного устрою. - Пакт Монклоа: Підписання Пакту Монклоа в жовтні 1977 року для досягнення національної згоди з

	економічних та соціальних питань.
Четвертий етап (1978)	- Прийняття Конституції: 6 грудня 1978 року на референдумі була схвалена нова Конституція, що проголошувала Іспанію конституційною монархією з демократичним устроєм. - Завершення переходу: Прийняття Конституції символізувало завершення переходу від диктатури до демократії.

Період 1975–1978 років був вирішальним для Іспанії, оскільки країна здійснила історичний перехід від диктатури до демократії. Після смерті Франко, почалися значні політичні реформи, які включали прийняття нових законів, проведення вільних виборів і створення Конституції 1978 року. Це стало основою для стабільності та розвитку демократичних інститутів в країні. І хоча на цьому шляху були труднощі, зокрема спроби перевороту, демократичний перехід в Іспанії став прикладом успішної трансформації для інших країн, що переживали подібні процеси.

Перехід Іспанії до демократії у 1975–1978 роках відбувся мирним шляхом, що стало можливим завдяки компромісу між реформістами та поміркованими франкістами. Головними етапами цього процесу були: Смерть Франко та прихід до влади короля Хуана Карлоса I; призначення Адольфо Суареса та проведення перших демократичних реформ; проведення вільних виборів 1977 року; ухвалення Конституції 1978 року, що закріпила демократичний лад.

Завдяки цим крокам Іспанія змогла мирно позбутися авторитарного минулого і стати сучасною європейською демократією.

У цьому розділі було розглянуто ключові аспекти переходу Іспанії від франкістської диктатури до демократичного суспільства. Еволюція франкістського режиму показала, як у середині 1960-х років, через економічні

реформи та зміни в політичному ландшафті, розпочався процес ослаблення авторитарного контролю. Однак, незважаючи на економічні успіхи, політична система Іспанії залишалась нестабільною, що, зрештою, спричинило серйозну кризу в кінці 1970-х років. Після смерті Франко 1975 року та призначення короля Хуана Карлоса I на престол країна вступила на шлях демократичних перетворень. Це стало основою для поступової лібералізації та початку демократичних реформ.

Політична і соціальна ситуація після смерті Франко характеризувалася численними викликами, але також і важливими можливостями для змін. Незважаючи на непевність, Іспанія зробила рішучі кроки в напрямку демократизації, зокрема через призначення Адольфо Суараса прем'єр-міністром і прийняття Закону про політичну реформу, що започаткувало процес політичних перетворень.

Основні етапи демократичної трансформації в період з 1975 по 1978 рік включали ключові події, які визначили політичний курс країни: перші вільні вибори, ухвалення нової Конституції, а також рішуче протистояння спробам військового перевороту. У результаті, Іспанія зуміла встановити демократичну систему, що стала основою для розвитку стабільної політичної структури в майбутньому.

Отже, перехід Іспанії до демократії був складним і багатогранним процесом, що вимагав не тільки політичної волі, а й здатності до компромісів і співпраці між різними політичними силами, що сприяло стабільному розвитку країни в наступні десятиліття.

РОЗДІЛ 3.

НАСЛІДКИ ПЕРЕХОДУ ДО ДЕМОКРАТІЇ

3.1 Соціально-економічні наслідки

Після смерті диктатора Франко в 1975 році та переходу Іспанії до демократії, країна пережила значні соціально-економічні зміни, які мали як позитивний, так і складний вплив на різні аспекти суспільства. Демократичні перетворення не лише змінили політичний ландшафт Іспанії, але й сприяли глибоким змінам у соціальній та економічній сферах.

Перехід до демократії збігся з економічною кризою 1970-х років, викликаною світовою нафтовою кризою 1973 року. Іспанія, яка значною мірою залежала від імпорту енергоресурсів, зіткнулася з уповільненням зростання ВВП, інфляцією та безробіттям.

1. Економічні зміни та перехід до ринкової економіки.

Одним із важливих аспектів переходу Іспанії до демократії стала трансформація економічної моделі. Протягом франкістського періоду Іспанія була в значній мірі закритою економікою, з високим рівнем державного втручання та ізоляваністю від міжнародних економічних процесів. Після 1975 року уряд Іспанії почав проводити політику лібералізації та інтеграції в глобальну економіку, орієнтуючись на відкритий ринок, приватизацію та розвиток підприємництва. Одним із основних кроків стала інтеграція Іспанії в Європейське економічне співтовариство (ЄЕС), що стало можливим після прийняття нової Конституції 1978 року.

На момент смерті Франко іспанська економіка переживала період спаду. У 1975–1985 роках безробіття зросло з 4% до 21%, що викликало масові страйки та соціальні хвилювання. Новий уряд змушений був провести економічні реформи для стабілізації ситуації:

- **Монетарна політика:** контроль за інфляцією та поступова лібералізація економіки.

- **Диверсифікація економіки:** зменшення залежності від традиційних галузей (сільського господарства, важкої промисловості) та розвиток сфери послуг.
- **Легалізація профспілок:** покращення умов праці та запровадження соціальних гарантій.

У 1977 році уряд Адольфо Суареса уклав **Монклоаські пакти** – угоду між урядом, профспілками та роботодавцями, яка допомогла стабілізувати економіку шляхом контролю за зарплатами, соціальних реформ і підтримки підприємництва [12].

Зростання економічного розвитку. В перші роки демократичних перетворень Іспанія почала демонструвати високі темпи економічного зростання. Індустріалізація продовжувалась, але вже в рамках ринкової економіки з доступом на міжнародні ринки. Це також сприяло зростанню інвестицій, а країна отримала економічну підтримку від ЄС.

Інвестиції та інфраструктура. Демократичні реформи та відкриття Іспанії до світових ринків привабили іноземних інвесторів. Країна отримала значні фінансові впливи в розвиток інфраструктури, що стимулювало зростання виробничих потужностей, розвиток транспорту та телекомунікацій.

2. Зміни на ринку праці та рівень безробіття

Перехід до демократії в Іспанії також супроводжувався змінами на ринку праці. Під час франкістської диктатури велика частина трудових відносин регулювалась державою через відсутність незалежних профспілок і через централізоване управління робочими місцями. Після переходу до демократії було досягнуто значних зрушень у трудових прав і правах профспілок. У перші роки після 1975 року уряд ухвалив нові закони, що захищали права робітників, дозволяли страйки та укладання колективних договорів.

Проте, зміни на ринку праці також супроводжувались великим рівнем безробіття, особливо серед молоді та в сільських районах. Після переходу до ринкової економіки, скорочення державних субсидій і приватизація

державних підприємств привели до масових звільнень на багатьох підприємствах. Це підвищило рівень безробіття, що стало однією з основних соціальних проблем.

3. Соціальна нерівність та зменшення бідності

Демократичні реформи сприяли значному зменшенню бідності та покращенню соціальних умов для багатьох верств населення, хоча нерівність між багатими і бідними залишалася високою в перші роки демократичного періоду. Різниця в доходах між регіонами, а також між сільським і міським населенням, залишалася значною, навіть попри загальне покращення економічних умов.

У 1980-ті роки уряд проводив політику соціальних трансфертів, підвищення пенсій і покращення соціальних послуг, що дозволило значно зменшити рівень бідності. Однак економічна нерівність залишалася викликом для нового демократичного уряду.

Франкістська Іспанія була глибоко патріархальною державою, де права жінок були значно обмежені. У 1970-х–1980-х роках:

- Ліквідовано законодавчі обмеження на професійну діяльність жінок.
- Запроваджено рівноправність у сімейному праві.
- Збільшилася кількість жінок на ринку праці та в політиці.

4. Освітня та культурна модернізація

Під час франкістської диктатури освіта і культура були тісно пов'язані з ідеологією режиму, обмежуючи свободу вираження думок та доступ до інформації. Після переходу до демократії уряд Іспанії впровадив реформу освіти, спрямовану на зняття цензури, підвищення рівня освіти та інтеграцію в європейські стандарти.

Інвестування в освіту та культурну модернізацію стало пріоритетом для демократичних урядів, що сприяло зростанню рівня грамотності та розширенню можливостей для громадян на здобуття освіти. Студентські рухи

стали активно впливати на політичні процеси, борючись за демократичні права та свободи.

5. Регіональні зміни та автономія

Іспанія, незважаючи на свою єдність, має багаті та різноманітні культурні традиції у різних регіонах, таких як Каталонія, Басконія, Галісія та інші. Під час франкістської диктатури ці регіони були піддані жорстким обмеженням на використання своїх мов і культурних традицій.

Значна частина населення переміщалася з сільських регіонів до міст у пошуках кращих економічних можливостей. Це сприяло розвитку мегаполісів, таких як Мадрид, Барселона, Валенсія. Водночас скорочувалася роль сільського господарства в економіці країни.

Після 1975 року демократичний уряд Іспанії прийняв нову Конституцію 1978 року, яка визнала право регіонів на автономію. Це дозволило розвивати місцеві культури, мови та управлінські структури. Каталонія, Басконія та Галісія отримали великі повноваження для самоврядування, що покращило соціально-економічне становище в цих регіонах, водночас посиливши політичні напруження через боротьбу за більшу автономію.

6. Зміни в сільському господарстві

Сільське господарство залишалося важливим сектором іспанської економіки, хоча під час франкізму йому бракувало інвестицій та модернізації. Перехід до демократії створив можливості для реформ у цій сфері, зокрема через аграрні реформи та доступ до фінансової підтримки з боку Європейського Союзу. Це допомогло підвищити ефективність сільського господарства, хоча сільське населення все ще залишалося вразливим до економічних криз.

7. Зовнішні фактори: інтеграція в Європейський Союз

Одним із важливих соціально-економічних наслідків демократизації стало прагнення Іспанії інтегруватися в міжнародні економічні структури, зокрема в Європейське економічне співтовариство (ЄЕС). Вступ Іспанії до ЄС у 1986 році став важливим моментом для її соціально-економічного розвитку.

ЄС надавав країні фінансову підтримку, доступ до єдиного ринку та стимули для модернізації інфраструктури, що позитивно вплинуло на економічне зростання.

Позитивні наслідки	Негативні наслідки
Економічне зростання: Демократизація сприяла лібералізації економіки, залученню іноземних інвестицій та розвитку підприємництва, що призвело до значного економічного зростання у 1980-х роках. Модернізація економіки: Демократичні реформи сприяли модернізації іспанської економіки, її інтеграції до європейських структур та підвищенню конкурентоспроможності. Покращення рівня життя: Економічне зростання та соціальні програми підвищили рівень життя населення, зменшили бідність та нерівність. Розвиток громадянського суспільства: Створення умов для розвитку громадянських організацій та профспілок сприяло захисту прав громадян та вирішенню соціальних проблем. Зміцнення соціальної стабільності: Демократизація допомогла зменшити політичну напругу, що сприяло створенню стабільного клімату для економічного розвитку.	Економічна криза: Період переходу до демократії супроводжувався економічною кризою через світову економічну ситуацію та необхідність адаптації до нових умов. Безробіття: Перехід до ринкової економіки призвів до зростання безробіття, особливо серед молоді та людей старшого віку. Соціальна нерівність: Попри покращення рівня життя, перехід до демократії супроводжувався посиленням соціальної нерівності, що викликало невдоволення у частини населення. Регіональні проблеми: Актуалізація питань автономії Каталонії та Країни Басків призводила до політичної напруги в країні

Рис.3.1 Позитивні та негативні соціально-економічні наслідки переходу до демократії Іспанії

Перехід до демократії в Іспанії супроводжувався глибокими соціально-економічними змінами. Хоча на початку демократичний процес створював чимало економічних труднощів, згодом країна змогла використати нові можливості для зростання та модернізації. Зокрема, інтеграція в ЄС, реформи на ринку праці та розвиток регіональної автономії стали важливими етапами в цьому процесі. Незважаючи на це, нерівність між регіонами та соціальними групами залишалась серйозною проблемою.

3.2 Політичні та правові зміни: прийняття Конституції 1978 року

Прийняття Конституції 1978 року стало кульмінацією переходу Іспанії від диктатури Франко до демократичного устрою. Цей документ не тільки закріпив нову політичну систему, але й заклав фундамент для подальшого розвитку країни як сучасної європейської держави.

Після смерті Франко у 1975 році король Хуан Карлос I розпочав процес демократизації країни. Одним з ключових кроків на цьому шляху стала розробка нової конституції, яка б гарантувала права та свободи громадян, а також встановила демократичні інститути влади.

У 1977 році були проведені перші за 40 років вільні парламентські вибори, на яких перемогла партія "Союз демократичного центру" на чолі з Адольфо Суаресом. Саме цей парламент і взяв на себе відповідальність за розробку проекту нової конституції.

Перед Іспанією стояла серйозна проблема легітимності та стабільності після смерті Франко в 1975 році. Диктаторський режим залишав країну з авторитарною політичною структурою, де права громадян були обмежені, а свободи – серйозно під загрозою. Іспанія потребувала нового правового та політичного підґрунтя, яке б гарантувало демократичні принципи, забезпечувало рівність усіх громадян і визнавало право на самовизначення різних регіонів країни.

Конституція 1978 року мала на меті не лише створити нову правову систему, а й сприяти національній єдності та забезпеченню прав та свобод

громадян. Урахування соціальних, економічних та політичних реалій того часу виявилось надзвичайно важливим, оскільки країна була в стані політичної трансформації, з великими розбіжностями між різними політичними силами та регіонами, які прагнули до більшої автономії.

Для підготовки конституційного проекту було створено спеціальну комісію, до складу якої увійшли представники різних політичних сил. Робота над документом тривала кілька місяців і супроводжувалася жвавими дискусіями та компромісами.

Процес розробки Конституції почався відразу після смерті Франко в 1975 році. Новий король Іспанії, Хуан Карлос I, відіграв ключову роль у проведенні політичних реформ і підтримці демократичного переходу. Саме під його керівництвом була сформована урядова команда, що мала на меті створення нового основного закону.

У грудні 1976 року був створений спеціальний парламентський орган – **Іспанський парламент** (Cortes Generales), який почав обговорення нового Основного закону країни. В процесі роботи над Конституцією брали участь не лише ліві та праві політичні сили, а й представники національних меншин, таких як каталонці, баски і галісійці. Це було важливо, оскільки забезпечувалося врахування інтересів різних регіонів і культур Іспанії [27].

Конституція була прийнята 31 жовтня 1978 року, а через місяць – 6 грудня того ж року – відбувся референдум, на якому понад 87% виборців схвалили її.

Основні положення Конституції 1978 року:

- **Форма правління:** Конституція проголосила Іспанію конституційною монархією, де король є главою держави, але його повноваження обмежені парламентом. Влада монарха була обмежена Конституцією, а реальна влада зосереджувалася в руках уряду та парламенту.
- **Поділ влади:** Документ закріпив принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки, що є основою демократичного устрою. Виконавча влада була зосереджена в руках уряду на чолі з прем'єр-

міністром, в той час як судова влада була незалежною від політичної влади.

- **Права та свободи громадян:** Конституція гарантувала широкий спектр прав та свобод громадян, зокрема право на свободу слова, друку, зборів, віросповідання, а також соціальні та економічні права.
- **Автономні області:** Конституція передбачила можливість створення автономних областей з широкими повноваженнями, що стало важливим кроком на шляху до децентралізації влади.
- **Конституційний суд:** Для захисту конституційного ладу було створено Конституційний суд, який має право скасовувати закони, що суперечать Конституції.
- **Парламентська демократія:** Конституція закріплювала принцип парламентської демократії, де парламент (Cortes Generales) складається з двох палат: Конгресу депутатів та Сенату. Це дозволяло забезпечити багатопартійність і демократичний контроль за діяльністю виконавчої влади.

Іспанія, прагнучи стати частиною європейської сім'ї, також закріпила своє прагнення до інтеграції в ЄС, що стало реальністю в 1986 році. Конституція включала положення, які забезпечували можливість подальшої інтеграції в європейські структури.

Конституція сприяла формуванню стабільного політичного середовища. Хоча перші роки демократичного правління характеризувалися певними труднощами, Конституція дозволила успішно подолати політичні розбіжності та забезпечити мирний розвиток країни.

Вона визнавала право на автономію для регіонів, що мало значний вплив на політичну ситуацію в Іспанії. Проте проблема національних меншин, зокрема в Каталонії та Країні Басків, залишалася гострою, і навіть у перші роки після прийняття Конституції неодноразово виникали протестні рухи, які виступали за більшу автономію або незалежність.

Прийняття Конституції 1978 року стало важливою подією в історії Іспанії. Цей документ не тільки закріпив демократичні принципи та інститути влади, але й сприяв консолідації суспільства, зміцненню громадянського миру та створенню умов для подальшого розвитку країни.

Конституція 1978 року діє і донині, хоча за час її існування до неї було внесено кілька змін. Вона залишається основним законом Іспанії та гарантом демократичного розвитку країни.

3.3 Культурні та міжнародні аспекти трансформації

Перехід Іспанії до демократії у 1970-х роках був не тільки політичним та економічним процесом, але й глибоким культурним зрушенням, яке також вплинуло на міжнародне становище країни. Перехід до демократії сприяв змінам у суспільній свідомості іспанців. Люди стали більш відкритими до нових ідей, культурних впливів та свобод. Зміни торкнулися всіх сфер життя, включаючи мистецтво, літературу, кіно та музику.

Після десятиліть франкістської цензури та ізоляції Іспанія пережила культурний бум. З'явилося багато нових творів мистецтва, які відображали дух часу та прагнення до змін. Іспанські митці, письменники та режисери отримали можливість вільно творити та висловлювати свої ідеї.

Франкістський режим сильно обмежував культурну діяльність в Іспанії, цензуруючи літературу, театр, музику, кінематограф і навіть мову. Однак після 1975 року, з прийняттям Конституції 1978 року, в Іспанії відбулося відновлення культурних свобод. Тепер художники, письменники та кінематографісти могли вільно висловлювати свої погляди, що сприяло значному розвитку культурного виробництва в країні [24].

Одним із важливих аспектів демократичної трансформації була свобода розвитку мовних та культурних традицій у регіонах, які до того часу перебували під жорстким контролем центральної влади. Конституція 1978 року гарантувала автономію для басків, каталонців і галисійців, що дозволило розвивати їхні регіональні культури, мови та традиції. Це також позитивно

вплинуло на національну самоідентифікацію іспанців, що сприяло культурному багатству країни.

Перехід до демократії відкрив для Іспанії шлях до європейської інтеграції. У 1986 році Іспанія стала членом Європейського Союзу, що сприяло її культурному зближенню з іншими європейськими країнами та розширенню культурного обміну.

Перехід до демократії також супроводжувався процесом подолання культурної спадщини франкізму. Іспанці намагалися переосмислити своє минуле, зокрема трагічні події громадянської війни та роки диктатури. Це сприяло зміцненню демократичних цінностей та запобіганню поверненню до авторитаризму.

Іспанія, як і більшість країн, вийшла з культурної ізоляції, що тривала за часів Франко, і почала активно впроваджувати нові культурні течії. Серед найважливіших була вплив європейського і американського кінематографу, музики та літератури, зокрема, популяризація поп-культури, хіпі-руху, а також розвитку сучасного мистецтва і візуальних медіа. Зміни в кінематографі, живопису та музиці стали одними з найбільш помітних в культурному ландшафті Іспанії 70-х – 80-х років.

Одним із важливих факторів культурної трансформації стало розвитку медіа. Протягом правління Франко, більшість ЗМІ перебували під суворою цензурою, що обмежувало вільне вираження думок. Після 1975 року виникли нові політичні та культурні платформи для інформаційної свободи, що дозволило з'явитися незалежним газетам, телебаченню та радіостанціям, які забезпечили різноманітність думок, вільний обмін інформацією та розвиток громадянського суспільства.

Перехід до демократії сприяв відновленню відносин Іспанії з іншими країнами світу, особливо з демократичними державами Західної Європи та Америки. Іспанія знову стала повноправним членом міжнародного співтовариства.

Іспанія прагнула стати частиною європейської політичної та економічної структури. Це стало можливим завдяки трансформації політичного режиму в країні та стабільній демократичній ситуації. Іспанія стала членом Європейської економічної спільноти (ЄЕС) в 1986 році, що значно змінило її економічну ситуацію, сприяло модернізації інфраструктури, посилення економічних зв'язків із Європою та активній участі в європейських ініціативах.

Після десятиліть ізоляції Іспанія змогла приєднатися до багатьох міжнародних організацій, таких як ООН, НАТО та Європейський Союз. Це сприяло зміцненню її міжнародного авторитету та розширенню можливостей для співпраці з іншими країнами.

Іспанія стала важливим партнером для США та інших західних країн у період Холодної війни. Вступ Іспанії в НАТО в 1982 році також зміцнив її позицію на міжнародній арені. Окрім того, новий демократичний уряд активно брав участь у міжнародних організаціях, таких як Організація Об'єднаних Націй, де Іспанія відіграла важливу роль у глобальних політичних процесах.

Після переходу до демократії Іспанія стала важливим гравцем у міжнародних відносинах з Латинською Америкою, розвиваючи тісні культурні, політичні та економічні зв'язки з колишніми іспанськими колоніями. Іспанія відіграла важливу роль у підтримці демократичних процесів в Латинській Америці, а також сприяла розвитку співпраці між країнами цього регіону через економічні та культурні ініціативи.

Вступ Іспанії до ЄС став важливим фактором її політичного та економічного розвитку. Європейська інтеграція сприяла модернізації країни, підвищенню рівня життя населення та зміцненню демократичних інститутів. Країна активно долучалася до вирішення міжнародних проблем у межах Європейського Союзу, наприклад, у питаннях міграції, економічної інтеграції та екології.

Іспанія почала зміцнювати свої відносини з арабськими країнами і північноафриканськими державами, зокрема в питаннях безпеки, боротьби з тероризмом та економічного співробітництва. Це стало частиною нової

міжнародної політики Іспанії, орієнтованої на стабільність і економічний розвиток у всіх частинах світу [23].

Таблиця 3.1

Культурні та міжнародні аспекти трансформації Іспанії під час переходу до демократії

Вид особливості	Опис
1. Культурна трансформація	
1.1. Зняття цензури та свобода творчості	Ліквідація франкістської цензури дозволила митцям вільно висловлювати свої ідеї та критикувати минуле.
1.2. Регіональна ідентичність та багатокультурність	Відродження регіональних мов та культур, таких як каталонська, баскська, галісійська, сприяло формуванню багатокультурної ідентичності.
1.3. Соціальні зміни та "Ла Мовіда"	"Ла Мовіда" стала періодом мистецького експериментування, відображаючи свободу та молодіжну енергію.
1.4. Роль кіно та літератури	Режисери, як Педро Альмодовар, та письменники, як Мануель Васкес Монтальбан, відображали соціальні зміни та історичну пам'ять.
2. Міжнародні аспекти трансформації	
2.1. Міжнародна підтримка демократії	Європейські країни та США підтримували демократичні реформи, що стало важливим для стабільності в Іспанії.
2.2. Вступ до Європейського економічного	Іспанія стала членом ЄЕС у 1986 році, що сприяло економічному розвитку та

співтовариства (ЄЕС)	модернізації.
2.3. Міжнародний імідж Іспанії	Іспанія почала активно брати участь у міжнародних організаціях та форумах, покращуючи свій імідж.
2.4. Відносини з Латинською Америкою	Іспанія використовувала свої історичні зв'язки з Латинською Америкою для культурного та економічного впливу.

Зняття цензури, що супроводжувало відхід франкістського режиму, відкрило двері для свободи творчості. Митці та культурні діячі могли вільно виражати свої думки, що сприяло розвитку нових літературних течій, кінематографічних творів та музичних напрямків. Це також сприяло відродженню регіональних культур, які раніше подавлялися, зокрема каталонської, баскської та галісійської. Оскільки було закріплено право регіонів використовувати свої мови в освіті та державних установах, це сприяло формуванню багатокультурної ідентичності Іспанії.

Важливим етапом культурної трансформації став рух "Ла Мовіда" у 1980-х роках. Мадрид став центром творчих експериментів у музиці, кіно та моді, що символізувало соціальні зміни і відображало нові соціальні норми. Цей рух став символом молодіжної енергії, свободи та відкритості суспільства до нових ідей. Окрім того, зміни охопили також соціальні норми, дозволивши відкрито обговорювати питання прав жінок, сексуальної свободи та інші теми, що раніше були табуовані.

Інтеграція Іспанії в міжнародну спільноту була важливим аспектом її переходу до демократії. Підтримка з боку країн Західної Європи та США відіграла важливу роль у стабілізації політичної ситуації в країні. Вступ Іспанії до Європейського економічного співтовариства в 1986 році став важливим кроком для її економічного та політичного розвитку, сприяючи модернізації економіки та зміцненню демократії. Іспанія також активізувала свої зв'язки з

Латинською Америкою, використовуючи культурні та історичні зв'язки для посилення свого міжнародного впливу.

Перехід до демократії дозволив Іспанії відігравати більш активну роль у міжнародних справах. Країна стала учасником багатьох міжнародних ініціатив, спрямованих на підтримку демократії, прав людини та миру у світі.

Загалом, культурні та міжнародні аспекти трансформації Іспанії відіграли важливу роль у її успішному переході до демократії та становленні як сучасної європейської держави.

У третьому розділі було розглянуто наслідки переходу Іспанії до демократії, які охоплюють соціально-економічні, політичні, правові, культурні та міжнародні аспекти трансформації країни. Було підкреслено, що після смерті Франко та встановлення демократичного ладу, Іспанія пережила значні зміни у соціально-економічній сфері, зокрема у напрямку модернізації економіки, зменшення безробіття та соціальних нерівностей, хоча деякі проблеми залишалися актуальними.

Після смерті Франко та переходу до демократії Іспанія пережила суттєві зміни в усіх сферах свого суспільного життя, що визначалися як позитивними, так і складними наслідками. Соціально-економічні перетворення стали основою для стабільності та розвитку країни: відновлення ринкових механізмів, модернізація економіки, зменшення безробіття та соціальних нерівностей свідчили про успішність демократичних змін, але одночасно проблеми безробіття й соціального розшарування залишалися значними викликами.

Прийняття Конституції 1978 року стало ключовим політичним кроком, що закріпило демократичні принципи і принципи прав людини, забезпечивши країні політичну стабільність. Конституція також дала можливість розвитку автономії регіонів, що сприяло поліпшенню соціально-політичної ситуації на місцях і сприяло відродженню культурних і мовних традицій у баскських, каталонських і галисійських громадах.

Культурна та міжнародна трансформація стали важливою частиною переходу Іспанії до демократії. Відновлення культурних прав і свобод, розвиток мистецтва, кінематографу та літератури свідчили про значне збагачення культурного простору країни. Іспанія відновила активне місце на міжнародній арені, зміцнивши своє партнерство з європейськими і глобальними державами, а також отримала визнання як важливий політичний і економічний актор у Європі.

Загалом, перехід до демократії в Іспанії став складним, але успішним процесом, що мав глибокий вплив на всі аспекти життя країни, сприяючи її інтеграції в сучасний європейський та світовий порядок, закріпленню прав і свобод громадян та зміцненню соціальної, економічної та культурної стабільності.

Процес демократизації Іспанії мав величезний вплив як на внутрішній культурний розвиток країни, так і на її міжнародну політичну та економічну позицію. Демократичний перехід не лише дозволив розвитку політичних прав і свобод, але й сприяв культурному відродженню та багатству країни. Іспанія стала важливим міжнародним гравцем у Європі та на глобальній арені, активно бере участь у міжнародних ініціативах і співпраці, зміцнюючи свою позицію як важливого економічного та культурного центру.

РОЗДІЛ 4. ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ХУАНА КАРЛОСА I

Після оголошення про смерть Франко 20 листопада 1975 року Хуан Карлос склав присягу дотримуватися Принципів Національного руху, які були основою франкістської ідеології. 22 листопада 1975 року іспанські кортеси офіційно проголосили його королем Іспанії під іменем Хуан Карлос I. П'ять днів потому, у супроводі своєї родини, він увійшов до церкви Сан-Херонімо-ель-Реаль у Мадриді, де поцілував *Lignum Crucis* (хрест із реліквією), після чого відбулася церемонія його помазання та звеличення, відома як «Меса Святого Духа».

Спираючись на повноваження, передбачені законами Франко, які він формально зобов'язався виконувати, Хуан Карлос ініціював поступовий перехід від диктатури до демократії. Один із його довірених радників, юрист Торкуато Фернандес-Міранда, запропонував скористатися юридичним підґрунтям для обґрунтування реформ, щоб уникнути ризику звинувачень у порушенні присяги. Вихід було знайдено в Законі про престолонаслідування, десята стаття якого передбачала можливість внесення змін до основних законів або навіть їх скасування. Це стало правовою основою для демократичних перетворень у країні.

14 травня 1977 року дон Хуан, граф Барселонський, офіційно відмовився від своїх династичних прав на іспанський престол. Урочиста церемонія зречення відбулася за участі ключових осіб, зокрема Ланделіно Лавільї, який виконував обов'язки головного нотаріуса Королівства. Після церемонії дон Хуан заявив, що зрікається престолу «з великої любові до Іспанії та відданості своєму синові». Це рішення знаменувало відновлення в Іспанії дому Бурбонів. Після проголошення Хуана Карлоса I королем, його син Феліпе став спадкоємцем престолу й 1 листопада 1977 року отримав титул принца Астурійського.

22 червня 1977 року Хуан Карлос I надіслав листа шаху Ірану Резі Пехлеві. У ньому він підтвердив свою відданість демократії, але висловив занепокоєння щодо загроз для монархії. Особливо він наголошував на проблемі фінансування: Адольфо Суарес, кандидат його «повної довіри» та прихильник монархії, не мав доступу до таких фінансових ресурсів, які підтримували інші політичні сили — правих, комуністів і соціалістів. Король особливо звернув увагу на марксистську ідеологію ІСРП, яка до 1979 року позиціонувала себе як соціалістична марксистська партія. У листі король звернувся до шаха з проханням надати позику в розмірі десяти мільйонів доларів «для зміцнення іспанської монархії». Лист став публічним після публікації в 1991 році мемуарів Асадолли Алама, міністра шаха.

Одним із ключових досягнень правління Хуана Карлоса I стало прийняття Конституції Іспанії. Вона визначила роль короля, скасувала його участь у політичному управлінні й закріпила перетворення Іспанії на парламентську монархію. Стаття 57 Конституції підтвердила легітимність Хуана Карлоса як спадкоємця «історичної династії». Конституція була ратифікована на референдумі 6 грудня 1978 року, а 27 грудня король санкціонував її введення в дію, закріпивши новий демократичний лад у країні.

У міжнародній політиці Хуан Карлос I підтримував тісні зв'язки зі Сполученими Штатами. У 1979 році президент США Джиммі Картер відправив сенатора Едмунда Маскі до Європи для обговорення важливих питань співпраці між США та європейськими країнами. У ході візиту Маскі разом із послом Теренсом Тодманом провели розмову з Хуаном Карлосом I. Деталі цієї зустрічі були викладені у секретній телеграмі, надісланій до Державного департаменту США. У 2014 році цей документ був розсекречений і оприлюднений істориком Чарльзом Пауеллом. У тексті телеграми зазначалося, що Хуан Карлос I висловив готовність передати Мелілью Марокко та перетворити Сеуту на міжнародний протекторат, припустивши, що хоча армія може протестувати, ці заворушення триватимуть не більше двох місяців, і він зможе «утримати ситуацію під контролем».

Король також підтримував ініціативи НАТО, зокрема військову інтервенцію в Косово, та сприяв реалізації «Плану Колумбія», спрямованого на підтримку колумбійського уряду у боротьбі з лівими партизанами. Він переконав прем'єр-міністра Іспанії Хосе Марію Азнара долучитися до фінансування цього плану.

21 вересня 1992 року Хуан Карлос I разом із тодішнім принцом Саудівської Аравії Салманом ібн Абдель Азізом взяв участь у відкритті мечеті М-30 в Мадриді. Її будівництво було профінансовано королем Саудівської Аравії Фахдом, який виділив на цей проект 2 мільярди песет.

Одним із найскладніших викликів, з якими зіштовхнувся король Хуан Карлос I, стала спроба державного перевороту 1981 року, відома як «23-F». Увечері 23 лютого, під час другого туру голосування за призначення Леопольдо Кальво-Сотело на посаду голови уряду, будівлю Конгресу депутатів захопили сили Цивільної гвардії на чолі з підполковником Антоніо Техеро. Тим часом генерал-лейтенант Хайме Міланс дель Бош, командувач 3-го військового округу у Валенсії, вивів на вулиці танки, захопивши місто. Спроби перевороту також мали місце в інших регіонах, зокрема, спроба зайняти студію іспанського телебачення в Прадо-дель-Рей.

У ніч на 24 лютого Хуан Карлос I виступив із телевізійним зверненням до нації, у якому категорично засудив переворот. Його промова стала ключовим моментом у придушенні заколоту, оскільки переконала громадськість і військове керівництво в неприйнятності таких дій. У завершальній частині свого звернення король заявив:

«Корона, як символ єдності та незмінності нації, не може жодним чином підтримувати дії чи позиції, спрямовані на силове переривання демократичного процесу, визначеного Конституцією, ухваленою іспанським народом на референдумі».

Ця позиція короля відіграла вирішальну роль у провалі перевороту та зміцненні демократичного ладу в Іспанії.

Його втручання стало вирішальним для збереження демократії в Іспанії. Завдяки його діям інститут монархії значно зміцнив свої позиції не лише серед громадян, але й у політичних колах, які до того часу ставилися до монархічної форми правління зі скепсисом.

Однак 9 лютого 2012 року німецький тижневик Der Spiegel опублікував розсекречену дипломатичну телеграму, яка викликала суперечки. У документі йшлося про те, що король Хуан Карлос I нібито висловлював симпатії до заколотників під час зустрічі з послом Німеччини в Іспанії Лотаром Ланом 26 березня 1981 року. У телеграмі стверджувалося, що король заявив:

«Лідери перевороту прагнули лише того, чого хотіли всі ми: відновлення дисципліни, порядку, безпеки та спокою».

Посол також зазначив, що король начебто неодноразово радив тодішньому прем'єр-міністру Адольфо Суаресу враховувати пропозиції військових, щоб запобігти їхньому самостійному втручанням. За словами посла, король запевнив його, що спробує вплинути на уряд і правосуддя, аби уникнути суворих покарань для заколотників, оскільки вони, мовляв, «бажали лише кращого».

У відповідь на цю публікацію Рафаель Споторно, керівник Королівської канцелярії, категорично заперечив ці твердження. Він заявив:

«Ані Його Величність Король, ані ця канцелярія не мають звички коментувати заяви чи думки третіх осіб, які є виключною відповідальністю їхніх авторів. У цьому конкретному випадку вони не відповідають реальному розвитку подій, перебіг яких і кінцевий результат відомі всім».

Ця ситуація знову привернула увагу до ролі короля у вирішенні кризи 1981 року, але остаточно не вплинула на позитивну оцінку його дій у більшості громадян.

Публікація у 1993 році книги El Rey Хосе Луїса де Вілалонги, офіційної біографії короля Хуана Карлоса I, викликала значні суперечки. В іспанській версії книги були виключені певні коментарі короля щодо подій 23-F, які натомість з'явилися в європейських виданнях. Деякі висловлювання, які в

інших версіях приписувалися самому монарху, в іспанському виданні були представлені як слова самого автора. Напередодні публікації Вілалонга в одному з інтерв'ю заявив, що король просив його «розповісти майже все про 23-F у книзі».

У 2024 році стали публічними записи розмов, що відбувалися між королем Хуаном Карлосом I та його тодішньою коханкою, Барбарою Рей, близько 30 років тому. У цих розмовах монарх висловлював своє захоплення генералом Альфонсо Армадою, який після засудження до 30 років ув'язнення за участь у перевороті 1981 року залишився мовчазним і вірним:

«Він провів сім років у в'язниці, повернувся до свого маєтку в Галісії і ніколи не сказав жодного слова. Ніколи!»

Проте Хуан Карлос різко критикував Сабіно Фернандеса Кампо, секретаря королівського дому, називаючи його ненадійним. У своїх мемуарах політик Хосе Боно зазначив, що Сабіно зізнався йому:

«Король заплакав 23-го числа, коли почув постріли в Конгресі, і сказав, що не очікував цього. Але чи очікував він чогось іншого? Я думаю, що він припускав законні дії, оскільки Армада передав йому листа від професора конституційного права, який пропонував, щоб король особисто звернувся до Конгресу. Після промови, в якій би він описав кризову ситуацію в країні, король міг би запропонувати сформувати уряд на чолі з незалежною особою, ймовірно, Армадою».

За словами журналістки Пілар Урбано, таким професором конституційного права міг бути Карлос Оллера, близький до ІСРП. Уряд національної єдності мав стати альтернативою перевороту, а серед можливих його членів фігурували відомі діячі — від Мануеля Фраги до Феліпе Гонсалеса.

Луїс Марія Ансон, колишній директор Agencia EFE, у 2024 році в інтерв'ю El Español зізнався, що йому телефонував Армада. Той пропонував йому обійняти посаду міністра інформації в потенційному уряді національної

концентрації на чолі з генералом. За словами Ансона: «В операції 'Армада' брали участь Феліпе Гонсалес, король і я».

ВИСНОВКИ

Це дослідження пропонує комплексний аналіз процесу переходу від диктатури Франко до демократичної системи в Іспанії у другій половині 1970-х років. На основі багатьох джерел та глибоких історичних досліджень визначаються основні причини кризи режиму Франко, включаючи економічні проблеми, соціальні зміни, активізацію політичної активності та міжнародний тиск. Дослідження політичної та соціальної ситуації після смерті Франко показують, що цей період був переломним, що пропонував можливості для реформ та демократичних змін. У цьому дослідженні детально розглядаються ключові фази переходу від пріоритетів реформ до конституційної перебудови, простежуються механізми та динаміка демократизації країни. Встановлення демократії мало далекосяжні соціальні, економічні, політичні та культурні наслідки: воно сприяло національній стабільності, інтеграції Іспанії в європейський простір та розвитку громадянського суспільства. Король Хуан Карлос I відіграв особливу роль у цьому процесі, а його підтримка реформ та здатність консолідувати політичну владу стали одним із визначальних факторів успішного переходу. На завершення, іспанський досвід демократії є важливим прикладом мирного переходу від диктатури до демократії, що має вирішальне значення для розуміння сучасних політичних процесів і може слугувати орієнтиром для інших країн, які розпочинають політичний перехід.

Аналіз передумов змін показує, що режим Франко поступово втрачав свою стабільність під подвійним тиском економічної модернізації, соціальних змін, зростання опозиційних сил та міжнародного тиску. Хоча уряд намагався адаптуватися до нових викликів, його авторитарна природа була несумісною з вимогами суспільства, яке прагнуло політичної свободи та прав людини.

Після смерті Франко політична та соціальна ситуація в Іспанії створила умови для поступового переходу до демократії, який пройшов кілька важливих етапів: відмова від франкістської ідеології, легалізація політичних партій та прийняття нової конституції в 1978 році, яка заклала основу для

демократичного правління. Незважаючи на опір консервативних сил та загрозу політичної нестабільності, демократичний перехід здійснився мирним шляхом, що робить іспанський досвід унікальним серед поставторитарних країн.

Демократичний перехід мав далекосяжні соціальні, економічні, політичні та культурні наслідки. З точки зору економіки, він відіграв важливу роль у модернізації та інтеграції Іспанії у світову економіку. Соціальні зміни включали розширення громадянських прав і свобод, посилення ролі профспілок та покращення рівня життя людей. На міжнародному рівні Іспанія пододала свою політичну ізоляцію та приєдналася до Європейського економічного співтовариства та НАТО, зміцнивши свій міжнародний авторитет.

У соціально-економічному плані, незважаючи на труднощі, з якими стикався процес демократизації, Іспанія відновила економічну стабільність, прискорила процес індустріалізації та залучила іноземні інвестиції. Політична та правова системи зазнали значних змін, які відіграли важливу роль у розвитку демократичних інституцій та захисті прав людини.

Король Хуан Карлос I відіграв особливу роль у цьому процесі та став ключовою фігурою у підтримці демократичних реформ та об'єднанні політичного процесу. Тому досвід Іспанії у переході від диктатури до демократії є важливим прикладом успішного демократичного переходу, який має велике значення для сучасного політичного процесу, а також служить орієнтиром для тих країн, які прагнули до демократичного розвитку в авторитарний історичний період. Досвід Іспанії є цінним для розуміння механізмів демократизації та може слугувати прикладом для країн, які прагнуть подолати авторитарне минуле. Він демонструє, що мирний перехід до демократії можливий за умови готовності суспільства до змін, політичної волі керівництва та підтримки з боку міжнародних партнерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тимчук, О. Л. «Політико-правові особливості сучасних авторитарних політичних режимів». 2 (2009): 48–54. URL: https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2009/urist-2-2009/files/law-2009-2_8.pdf.
2. Скрипнюк О. «Сучасний авторитарний режим: характерні риси і прояви». ScienceRise: Juridical Science 2 (2020): 18–23. URL: <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2020.210869>.
3. Романюк О. І. Проблема типологізації політичних режимів в контексті аналізу демократичних транзитів 2002. №55. С. 16–25.
4. Політичні режими сучасності та перехід до демократії / С. А. Давимука, А. Ф. Колодій, Ю. А. Кужельюк, В. І. Харченко. Львів : Інститут регіональних досліджень, 1999. 168 с.
5. Орлова Т.В. Сучасна політична історія країн світу: Навч. посіб. / К. : Знання, 2013. 677 с.
6. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. Вип. 5. С. 23–36.
7. Лазарук Я. Консолідація демократії в Іспанії: політико-правовий вимір. 2009. № 3. С. 120–128.
8. Космина В.Г. Цивілізаційний аналіз історії у світлі системної теорії Н.Лумана // Український історичний журнал. — 2010. — № 1. — С. 165–178.
9. Космина В. Г. Проблеми методології цивілізаційного аналізу історичного процесу : монографія / В. Г. Космина. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. 310 с.
10. Конституція Іспанії 1978 року.
11. Іваницька О.П. «Франкістська Іспанія. 1939–1975 рр.». Автореф. дис. д-ра іст. наук. Київ, Ін-т історії України НАН України, 1997.

- 12.Іваницька О. П. Політичний розвиток франкістської Іспанії. 1939–1975 рр. Вінниця : Вінницький державний педагогічний інститут, 1996. 90 с.
- 13.Іваницька О. П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2009): навч. посібник для вищих навчальних закладів Чернівці : Книги – XXI, 2009. 763 с.
- 14.Дзюбенко, Юлія. Проблеми визначення поняття та сутності демократичних та недемократичних режимів. Актуальні проблеми політики (2016): 49–60. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/57_2016/8.pdf.
- 15.Гончаревський В. Е. Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід (1991 –2009). К. : Логос, 2011. 220 с.
- 16.Годлевська В. Ю. Формування демократичної виборчої системи в Іспанії в роки консолідації демократичного режиму (1982–1996 рр.) с.391-405
Годлевська В. Ю. Реформування правоохоронних органів Іспанії в умовах консолідації демократії Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. Вип. 6–7. С. 210–218.
- 17.Годлевська В. Ю. Регіональні партії Іспанії в період консолідації демократії (1982–1996 рр.) Міжнародні зв'язки
- 18.Годлевська В. Ю. Засоби масової інформації як джерело з вивчення процесу консолідації демократичного режиму в Іспанії. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки та знахідки*. К.: Інститут історії України НАН України, 2012. Вип. 21. С.290–301.
- 19.Годлевська В. Ю. Г Перехід від авторитаризму до демократичного суспільства в Іспанії (1960–1982 роки) : Монографія. Вінниця : ВНТУ, 2009. 160 с.
- 20.Годлевська В. Ю. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: історія. Збірник наукових праць. – Вінниця, 2013. Вип. XXI. С. 225–230.

- 21.Воронов І. О. Демократичний транзит: політико-владні трансформації К. : Генеза, 2006. 232 с
- 22.Воронов І. О. Глобалізація і політика : реалії і перспективи соціальних трансформацій : монографія /К. : Генеза, 2004. 288 с.
- 23.Віднянський С. В. Проблеми всесвітньої історії в українській історіографії: стан та перспективи досліджень // Україна–Європа–Світ.
- 24.Бурдяк В.І. Політична культура країн Європи у контексті інтеграційних процесів В.І., Н. Ю. Ротар. Чернівці: Рута, 2004. 328 с.
- 25.The Triumph of Democracy in Spain. – London : Methuen, 1986. – 1st ed. — 274 p.
- 26.Testamento político del general Franco. — viernes, 21 de noviembre de 1975. — p. 1.
- 27.Sunstein, C. R. República.com: Internet, democracia y libertad. – Barcelona : Paidós, 2003. – 147 с.
- 28.Sánchez Navarro, Á. J. La transición española en sus documentos. — Madrid : Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 1998. — 704 p.
- 29.Sabín Rodríguez, J. M. La dictadura franquista. Textos y documentos / José Manuel Sabín Rodríguez. — Barcelona: Paidós. — 147 p.
- 30.Powell, C. T. El camino de la democracia / Charles T. Powell // Documentos de Trabajo. Cuadernos de la España Contemporánea. — 2006. — N° 1.
- 31.Molinero, C., Ysàs, P. Transición: Historia y relatos. — Barcelona : [Editorial no especificada], 2024. — Colección Hitos. — 304 p
- 32.Marin Perez, Pascual. El Caudillaje Español. Ensayo de construccion historico-juridica. Madrid: Temas de Hoy, 1960.
- 33.Maravall, J. M. *The Transition to Democracy in Spain* / José María Maravall. — London : Croom Helm, 1982. — 213 p.
- 34.Los Pactos de la Moncloa. — Madrid : Presidencia del Gobierno, Colección Informe, № 17, 1977.
- 35.Los Pactos de la Moncloa // Transición política y consolidación democrática. España (1975–1986). — Madrid, 1992. — P. 483–487.

36. Ley 1/1977, de 4 de enero, para la reforma política // Transición política y consolidación democrática. España (1975–1986). — Madrid, 1992. — P. 471–472.
37. Jose Manuel Sabin Rodriguez. La dictadura franquista (1936-1975). Textos y documentos. Madrid, 1997. p. 54, 77-84, 101-114, 186-192, 382-388;
38. Carrillo Solares, S. La memoria en retazos / The bits memory (Ensayo-mem). — Spanish Edition. — Madrid : Debolsillo, 2004.
39. Bonime-Blanc, A. Spain's Transition to Democracy: The Politics of Constitution-Making / Andrea Bonime-Blanc. — London : Taylor & Francis, 2019. — 182 p.
40. Alvaro Soto. La transición a la democracia. España, 1975-1982. Madrid, 1998. p. 194-203.